

UNIVERZITA KARLOVA V PRAHE
EVANJELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Maďarskí toleranční kazatelé v Čechách a na Moravě

Noémi Bodnár

Katedra: Cirkevné dejiny
Vedúci práce: Doc. ThDr. Martin Wernisch
Studijný program: Magisterský
Studijný obor: Evanjelická teológia

Praha 2008

UK - Evangelická teologická fakulta

Přijato 2. 9. 2008

Č.j. 16/08 Podpis:

Anotácia:

Práca sa zaoberá príchodom maďarských tolerančných kazateľov, životom a problémami tolerančných zborov a kazateľov, hmotným a organizačným zabezpečením tolerančných zborov, zabezpečením dorastu zo synov Čechov a Moravanov. V prílohe sa nachádza zoznam maďarských kalvínskych kazateľov, ktorí sa zúčastnili misie v českých zemiach, list predtisského superintendenta Sámuela Szalay ho na prosbu moravských zborov o kazateľa a fotky hrobov maďarských kazateľov v Libiši.

Kľúčové slová:

tolerančné zbory, toleranční kazatelia, maďarskí kazatelia

Zusammenfassung:

Die Arbeit beschäftigt sich mit dem Eintreffen der ungarischen Pfarrer nach Böhmen in der Zeit der Toleranz, mit dem Leben und Problemen der Gemeinden und der Pfarrer in dieser Zeit, mit dem Verschaffen des organisatorischen und finanziellen Hintergrund der Gemeinden, mit dem Besorgen der neuen Pfarrer für die Gemeinden aus der Mitte der Tschechen. Der Anhang beinhaltet eine Liste mit den Namen der ungarischen Pfarrer, die an der Mission in Böhmen teilgenommen haben, Antwort des ungarischen Superintendentes Sámuel Szalay an Flehen der mährischen Gemeinden um einen Pfarrer und Photos mit Gräber der ungarischen Toleranzpfarrer in Libiš.

Schlagwort:

Toleranzpatent, Toleranzpfarrer, ungarische Pfarrer

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Maďarské toleranční kazatelství v Čechách a na Moravě napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 30. 7. 2008

Noémi Bodnár

Úvod

Po približne 160 rokoch tvrdého prenasledovania protestantov v českom kráľovstve znamenal cisárom Jozefom II. vydaný tolerančný patent relatívne slobodné praktizovanie protestantskej, t.j. buď luteránskej alebo kalvínskej viery. V mojej práci sa pokúsim podotknutím toho, že aké náboženské pomery panovali v českom kráľovstve pred vydaním tolerančného patentu, podať obraz o tom, v čom spočívala náboženská sloboda zborov a aké kompetencie mali maďarskí kazatelia, ktorí sa zúčastnili na misii v Čechách. Pokúsim sa opísať ich radosti a utrápenia. (To, že aké ťažké je žiť v cudzej krajine, z ktorej reči väčšina kazateľov zo začiatku nerozumela takpovediac nič, chápe len ten, kto to sám vyskúšal.) Pokúsim sa tiež priradiť ku - pre české uši dosť neznámo znejúcim - menám tváre, alebo nejaké črty istých kazateľov. V žiadnom prípade sa nebudem snažiť o napísanie životopisu jednotlivých kazateľov. Skôr by som chcela zobrazíť atmosféru doby, v ktorej boli maďarskí kazatelia aktívni. Prácu maďarských farárov som pozorovala hlavne z toho hľadiska, že aký osov priniesli českým a moravským zborom. O ich tvrdej práci svedčia početné prestupy tých, ktorí boli nepriateľmi protestantov, prihlásenie sa toľkých ku kalvinizmu, že to muselo byť brzdené dekrétom a nariadením, vystavané tolerančné kostoly, vydaná náboženská literatúra. Myslím si, že nie je náhodou, že práve synovia tohto národa mali veľkú zásluhu na znovuzrození českého protestantizmu. Keď sa pozrieme na dejiny Maďarov, vysvitne, že tento národ je špecialistom na stavanie nového života z ruín. Túto svoju špeciálnu schopnosť vedel národ dobre využiť aj v prípade oživenia protestantizmu v Čechách.

1. Náboženská situácia v Čechách a na Morave pred vydaním tolerančného patentu

Stavovské povstanie proti Habsburgom v Čechách sa skončilo porážkou pri Bielej hore dňa 8. novembra 1620. Habsburgovci využili svoju moc nato, aby v súlade s ustanovením *ius reformandi* vo svojej zemi previedli protireformáciu mocenskými prostriedkami. Kým na konci 16. storočia Jan Laetus Čáslavský hovoril ešte o prevahe protestantskej viery¹ v Čechách,² po tridsaťročnej vojne bol tento pomer násilne obrátený.

1.1 Prvé obdobie po Bielej hore: Biela hora-Vestfálsky mier

Prvé, čo chcel cisár Ferdinand urobiť po vyhranej bitke, bolo potrestať zeme českej koruny za rebéliu. Tesne potom, ako bavorský vojvodca Maximilián opustil Prahu, víťazné vojsko dostalo povolenie na rabovanie. Čechy tu prišli o svoje zlato a striebro. Korisť, ku ktorej prišla víťazná strana, mala hodnotu viacero miliónov.³ Ku rabovaniu nedošlo len v Prahe, ale dá sa povedať, že bolo všeobecným faktom.

K ukoristeniu takéhoto bohatstva pribudlo aj to, že cisár oslaboval hodnotu peňazí. Nechal ich raziť z medi, a potiahol ich striebrom alebo striebornou penou. Takto peniaze mali desatinu ozajstnej hodnoty a nastala obrovská bieda.

Ku trestu patrilo aj to, že porazení sa museli starať o obilninovú dávku vojakov. Vyrabovanie obyvateľstva však

¹ Protestanti žijúci v Čechách nepatrili len k jednej konfesii: boli medzi nimi členovia Jednoty bratskej, husitskí utraquisti, luteráni a kalvíni. Päť šestin obyvateľstva patrilo k niektorej protestantskej viere.

² Srv. Burian Ilja: Vývoj církevní organizace evangeliků za protireformace (ďalej len Vývoj) in: Čeští evangelíci a toleranční patent, Studie a texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, Kalich, Praha 1982, p. 95.

³ Z bezpečnostných dôvodov bohatí nazhromaždili svoje cenné veci v srdci ríše, v Prahe.

neprebiehalo len na fyzickej rovine, ale aj na duševnej: z knižníc a od obyvateľstva boli všetky české knihy pozbierané a spálené.

Tomu, kto sa dobrovoľne vzdal, bola prisľúbená milosť a prepáčenie vzbury. Kvôli tomuto prisľubiu sa mnohí vrátili aj z tajných skrýš. Cisár Ferdinand nechal chytiť každého, kto mal veľkú zásluhu na rebélii. Takto za jednu noc sa podarilo chytiť 48 ľudí, českých šľachticov a mešťanov. Z toho 27 odsúdili na smrť⁴, ostatných na doživotné alebo dlhodobejšie väzenie, na celoživotný alebo dlhodobý exil. Trest smrti bol vykonaný 21. júna 1621. Toho, koho sa nepodarilo chytiť, odsúdili v jeho neprítomnosti. Bol zbavený svojej cti a svojho majetku a symbolicky tabuľa s jeho menom bola vyvesená na šibenicu.

Miestodržiteľ Českej zeme, Karl Fürst von Lichtenstein sa chcel pomstiť každému, kto sa len zúčastnil rebélie. Bol vydaný cisársky mandát, aby zámožní páni – väčšinou šľachtici a rytieri – sa zhromaždili pred miestodržiteľom. Tomu, kto neprišiel, bol sľúbený trest odňatia života. Na tento prísny príkaz prišlo 728 českých pánov.⁵ Podľa toho, v akej miere sa zúčastnili previnenia proti cisárovi, bol im odňatý celý majetok, polovica, alebo jedna tretina. Tento ich majetok bol predaný, a Pescheck udáva, že 24 000 000 kôp (Schock) z toho pripadlo kráľovskej pokladnici.⁶

Cisár bol presvedčený o tom, že nešťastie prichádza len kvôli odchýleniu sa protestantov od jedinej pravej viery a behom

⁴ K tým, ktorí dostali trest smrti, deň pred popravou dovolili si privolať farára, ale len jezuitu, kapucína alebo luteránskeho. Polovica odsúdených na smrť ale patrila k cirkvi bratskej. No bratského farára privolať cisár nedovolil. Srv. Pescheck I, p. 421-422

⁵ Srv. Pescheck I, str. 479. Viacerí, ktorí by fyzicky neboli schopní zúčastniť sa rebélie, dopadli tak, že sa na nich odňatie majetku vzťahovalo tiež, napr. Nicolas Bukowsky z Hustečan, ktorí v čas rebélie bol už dva roky pochovaný, Pescheck I., p. 482.

⁶ Pescheck I., p. 480.

veľmi krátkej doby bola činnosť protestantských cirkví zakázaná, ich kňazi boli vypovedaní z českej zeme.⁷ Za účelom privedenia všetkých protestantov naspäť ku katolíckej viere, začala sa rekatolizácia. Vykonávatelia toho boli katolícki kňazi – hlavne jezuiti, ale aj minoriti, františkáni, kapucíni, premonštráti, benediktíni – , ktorí pevne verili v to, že vďaka takejto práci sa po istom čase stane celý svet rímskokatolíckym, a preto chceli presvedčiť protestantov, že bolo by lepšie pridať sa ku nim už teraz, kým milosť cisára ešte trvá.

Protestanti, ktorí neboli dostatočne zakorenení v evanjeliu, nechali sa presvedčiť sľubmi milosti cisára, zníženia sumy veľkého odškodnenia alebo úplného oslobodenia od jej platenia. Kňazi prisľúbili tiež peniaze a obilie, čo bolo veľmi lákavé v období, keď ľud mal ich nedostatok.

Keď už presvedčovanie nestačilo, katolíci zvolili prísnejšie metódy. Tých, ktorí sa držali svojej viery, týrali rôznymi spôsobmi: vyhrázaním, odohnaním, bitkou, peňažnou pokutou, žalárom a podobne.⁸ Ostali najmä tie rodiny, v ktorých sa už za čias Husa čítala Biblia a prislúhovala sa Večera Pánova podobojím.

⁷ Aj na základe ediktu vydaného 13. decembra 1621 gubernátorom Čiech, Karlom Fürstom von Lichtensteinom, v ktorom vina povstania proti cisárovi bola pripísaná protestantským farárom. Prenasledovanie sa vzťahovalo na duchovných, na šľachtu, na mešťanov, na ľud, na zosnulých (na viacerých miestach boli hroby evanjelikov vykopané, ich pozostatky prehľadané – vojaci zobrali nájdené šperky – (kosti potom hodili do vykopanej jamy) - na kostoly, knihy. Kostoly potom dostali rôzne rady katolíkov. Jediný protestantský kostol ostal nedotknutý. „Diese Kirche steht mitten auf dem Neumarkte oder Viehmarkte zu Prag und ist gebaut in Form eines Sterns, (...) sonst Allerheiligen, nun zum Leichnam Gottes genannt.“ Pescheck, M. Christian Adolph: Geschichte der Gegenreformation in Böhmen (ďalej len Pescheck II.), Bd. 2, Arnoldische Buchhandlung, Leipzig 1850, p. 15.

⁸ Pescheck píše o tom nasledovné: „Der Kaiser wollte keine strenge Mittel zu verwenden, sein Mittel: war die freundlichen Verhalten die Protestanten zu ueberzeugen, dass das katholische Glaube das Beste ist. Er hat keine physische Strafe verwendet, nur negative Mittel: Trennung von Gatten, Kindern und Aelteren; Beraubung der Freiheit, Entziehung des Notwendigen, Bewirkung von Verarmung. Man verbot Brotverkauf an Unkatholiken, Abweisung von den Zünften und allen Aemtern, ehrliches Begraebnis. (Pescheck II., p. 5-6.)

Na jeseň roku 1622 sa začalo aj s vypovedaním akatolíkov z českej zeme. Prví boli anabaptisti.⁹ Nebolo toho, kto by sa ich zastal. Potom nasledovali kalvinisti, českí bratia, českí luteráni a napokon nemeckí luteráni. Taktika určená tajnou radou z Ríma bola, že najprv ich treba urobiť celkom chudobným, aby si nemohli nič zobrať do vyhnanstva. Dodržanie tohto nariadenia mal na starosti ríšsky tajomník (Reichssekretär) Paul Michna.¹⁰

V roku 1627 bolo vydané ustanovenie „*Obnoveného zřízení zemské*“.¹¹ Týmto nariadením sa stal katolicizmus jediným dovoleným náboženstvom, pričom hlásenie sa k inému náboženstvu bolo považované za politický zločin a dotyčný bol za to prenasledovaný štátnymi úradmi. Takto bola dovŕšená ústavne a právne protireformácia v Čechách a na Morave.

Obnovené zřízení zemské platilo len v Čechách (od 1627) a na Morave (od roku 1628). V Sliezske bolo iná situácia. Nakoľko bolo v blízkosti Lužíc, Pruska a kurfürstského Saska, cisár Ferdinand si nechcel znepriatelíť kurfürsta Jana Juraja. Túto

⁹ Museli nechať svoje domy, polia, vinice krátko pred vinobraním. Na niekoľko sto vozoch presídlili sa do Uhorska a Sedmohradska.

¹⁰ Srv. Pescheck II, p. 11. Zachoval sa tiež jeho výrok ohľadom toho, že spávny čas na vyhostenie ostatných protestantov ešte neprišiel: „Nein, noch nicht; dänn hätten sie ja noch viel mitzunehmen, es gehe zu viel Geld aus dem Lande, und so ließe das Exil zu leicht sich ertragen. Man müsse sie zuerst wacker ausziehn und arm machen, ganz arm; dann werde alles viel leichter gehn.“ Pescheck II., p. 11.

¹¹ Obsahom tohoto ustanovenie bolo: „Za prvé byl zrušen princip voleného panovníka, česká koruna přešla do dědičného držení rodu Habsburků a starobylý – a lukrativní – úřad purkrabího na Karlštejně (kde byly uschovány korunovační klenoty) byl zrušen. Za druhé, duchovenstvo, které za husitství ztratilo politickou moc, znovu nabylo svého dřívějšího postavení jako první stav království. Za třetí, byl zrušen Rudolfův Majestát a zakázána všechna nekatolická náboženství kromě židovství. Za čtvrté, veškeré zákony měly vycházet od panovníka, ale toto ustanovení bylo záhy zmírněno, když sněmy znovu získali právo iniciativy v roce 1640. Za páté, státní úředníci jak na ústřední, tak na místní úrovni, museli napříště přísahat pouze králi, a nikoliv „obci království českého“ a mohli být, od nejvyššího pražského purkrabího a moravského hejtmana až k nejnižším úřadům, po pěti letech vyměněni. Za šesté, byly posíleny stávající pravomoci koruny posuzovat odvolání od všech soudních dvorů. V důsledku tohoto a předcházejícího bodu se rozšířily pravomoci českého kancléřství, jež teď sídlilo ve Vídni, a vznikl tribunál pro Moravu, který měl jak správní, tak soudní funkci. Za sedmé, král nikoliv stavy měl mít v budoucnu ve své pravomoci inkolát a právo uvádět do šlechtického stavu – tak se obešel opakovaný požadavek, aby císařští úředníci pocházeli z Českého království. A konečně, němčina byla v úředním styku zrovnoprávněna s češtinou – a ve skutečnosti se v tisku objevila pouze německá verze nového zřízení (i když to byla pravděpodobně náhoda). Evans, R. J. W.: Vznik habsburské monarchie 1550-1700, Argo 2003, p. 234-235.

politiku prevzali aj nasledovní cisári. V Sliezsku platila zmluva Altranštátská z 22. augusta 1707 a Exekučný reces z 8. februára 1709, ktoré boli vynútené švédskym kráľom Karolom XII. u cisára Jozefa I. na ochranu sliezskych luteránov.¹² Mali obmedzenú náboženskú slobodu, bolo im vrátených niekoľko desiatok kostolov.¹³

Možnosť zachovať si vierovyznanie poskytovala aj služba v cisárskej armáde. Zaradenie zatvrdnutých kacírov do armády – keď to umožnil ich vek a zdravotný stav –, bol síce považovaný za trest¹⁴, ale boli tam ticho uznané náboženské odlišnosti. Napríklad bolo dovolené spievať evanjelické duchovné piesne. Vzťahovalo sa to najmä na dôstojníkov, ale aj na poddôstojníkov a radových vojakov.

1.2 Krutá katolizácia

Po uzavretí Vestfálskeho mieru boli spísané zoznamy obyvateľstva podľa náboženstva. „Shledalo se, že «kacířství» nevyhynulo, a že nejvíce jest zastoupen živel evangelický přes všicka pronásledování minulých třiceti let v kraji hradeckém, chrudimském, poděbradském, rumburském, smiřickém, náchodském, opočenském (kde bylo všeho všudy 133 katolíků), novoměstském, žamberském, jilemnickém, hořickém, vamberském, potenštejském, dymokurském, brandyském a

¹² Na reformovaných sa tieto zmluvy nevzťahovali.

¹³ Konzistorium vo Vratislave ostalo lutheránskym, ale nevedelo sa vyhnúť náboženskému útlaku. Podľa altranštátskej im boli zaručené „obce pokoje“ v mestách Svidnica, Hlohov a Javor a boli im tiež navrátené kostoly (počtom 12), ktoré boli predtým protestantské. Po ďalších dvoch rokoch vďaka exekučnému regresu cisár im dovolil vystaviť 6 kostolov, tzv. „kostolov milosti“, a to v Zaháni, Freistadtu, Hirschbergu, Miliči, Landhutu a Těšíne. Srv. Medek, Jan Zdeněk: Na slunce a do mrazu – První čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě (ďalej len Slunce), Kalich, Praha 1982, p. 25.

¹⁴ Až v roku 1773 zakázali tento trest. Medek: Slunce, p. 26.

chlumeckém. V Čechách bylo mezi 800.000 obyvateli přes 200.000 přiznaných evangelíků.“¹⁵

V zmysle nariadenia z roku 1651 sa konal prísny dozor nad deťmi (podozrivým rodičom ich zobrali), o tých, ktorí sa držali svojej viery, sa postaralo vojsko, skrývači farárov mali platiť pokutu podľa toho, z akého stavu pochádzali¹⁶ a sobáše a pohreby akatolíkov boli odmietnuté. Katolícke rady ruka v ruke s lichtenštajnskými dragonádmi konali misie medzi protestantmi. Mnoho tisíc ľudí bolo násilím prinútených ku konverzií na katolicizmus, ale väčšinou prestúpili len naoko. Iní zase tajne opustili svoju vlasť a hľadali útočisko na území Slovenska, v Uhorsku, v Prusku, v Sasku, v Sedmohradsku, nakoľko tam ešte sa zachovali určité náboženské slobody. Nakoniec situácia bola riešená patentom proti úteku poddaných z českých zemí do Uhorska v roku 1699 a v prvej polovici 18. storočia bol niekoľkokrát tento patent obnovený, ale viditeľné následky nemal.¹⁷

Aby ľud nemal z čoho čerpať útechu, katolícka strana hneď po bitke pri Bielej hore začala ničiť náboženskú literatúru¹⁸, najmä Biblie husitov a protestantov. Knihy spaľovali aj naďalej. Páter Antonín Koniáš bol vyhlásený za ničiteľa českých náboženských kníh s reformačným obsahom. Za svoj

¹⁵ Bednář, František: Památník Českobratrské církve evangelické, Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti (ďalej len Památník), Kalich, Praha 1924, p. 3-4.

¹⁶ Keď z panského, 1000 dukátov; keď z rytierskeho, 1000 toliarov; keď z mestského, 500 zlatých. Srv. Památník, p. 4.

¹⁷ Pražák udáva, že v rokoch 1740-1752 utieklo 1918 osôb z Moravy do Uhorska. Srv. Pražák, p. 31.

¹⁸ Čítal sa napr. Lutherov katechizmus, Srdečná modlitba k Bohu všemohoucímu od Čecha, kázania Jána Fera, Žalmy Strejca, Postilla, Biblia, kresťanská domáca postila, špalíček, kancionál halenský, Biblia Melantrichova, Modlitby týchto zarmoucených časů, diela Jana Stráněného, Kancionál Žitavský, Duchovních zbraní pokojík, Harmonia českého a augsburského vyznania. Srv. Památník, p. 6., kde piarista Viktorín uvádza, že u evanjelíkov na Poděbradsku našiel tieto knihy.

život ich zničil minimálne 30 000.¹⁹ Nielen katolícki misionári zničili knihy, ale od roku 1717 boli vydané cisárske nariadenia, ktoré spravovali nielen vyhľadanie a zničenie protestantských kníh, ale aj pátranie po podozrivých emisároch a nedovolených schôdkach. Dňa 25. decembra 1725 bol dokonca vydaný mandát²⁰, že trestom smrti budú trestaní kacírski kazatelia a učители, a tiež tí, ktorí zavádzajú do krajiny kacírske knihy. Udavači však budú obdarení. Kto udá kacírskeho kazateľa alebo učiteľa, dostane odmenu 100 toliarov, za odovzdanie súdu 300 rýnskych zlatých. Udavači mali zostať v anonymite.

Protestantská cirkev v českej zemi mohla žiť len v úplnej ilegalite a tajnosti. S odchodom švédskych vojsk ukončovaným v roku 1650, odišli všetky bratské farári²¹ a väčšina farárov ostatných konfesií. Neodišli však všetci. Okrem zostavivších sa starali o zbory kňazi vyslaní zo Saska (tiež z Lužíc) a zo

¹⁹ Slunce, p. 38. János Véghe vo svojom diele Híradás a csehország református gyülekezetek keletkezéséről, uvedie, že pater Antonín Koniasch sa chváli tým, že on sám zničil viac ako 60 000 evanjelických náboženských kníh. p. 10, Medekovi sa dalo byť toto množstvo prehnané, ale uznáva, že apoň 30 000 ich mohol zničiť.

²⁰ Srv. Slunce, p. 38-39. Medek cituje dlhšiu časť z mandátu: *Mandát ze dne 25. prosince 1725* (Hod Boží vánoční!!!) přináší tvrdá opatření kacírům. – Sedláci a sousedé měst vrchnostenských usvědčení z veřejného zločinu kacírství budou odsouzeni na rok k těžké práci obecní, a nepřestoupí-li na víru katolickou, podrží se v této práci druhý a třetí rok; když i potom setrvají ve svém bludu – budou ze země vypovězeni (šlo spíše o nucené přesídlení); kdo by se vrátil, bude potrestán smrtí; těm, kteří se obrátí, bude sice dovoleno vrátit se domů, avšak postaveni pod dohled úřadů duchovních i světských a při novém odpadnutí poslání na galeje. Ženy odpadlé a muži staří nebo choří k veslování nedostateční, budou mrskáni a navždy ze země vypovězeni; statky jejich budou vydáni vrchnostem, aby je osadili katolickými poddanými. Tytéž tresty stanoveny pro obyvatele měst královských... Kacířští učitelé, kazatelé z houštin (Puschprediger) i jiní svědcové lidu a jich přechovávatelé, kdekoli budou vypátráni, budou zjímáni, k apelačnímu soudu dodáni a podle čl. 19 hrdelního řádu Josefinského na hrdle trestáni; kdo by ho k soudu odevzdal, 300 zl. rýn., jména udavačů měla být utajena. Kdokoliv knihy kacírské podloudne do země donášel, měl být uvezněn a mečem popraven; udavačům slíbena třetina zboží provinilci odňatého nebo přiměřená odměna z král. komory ... Rodičům pochybné pravověrnosti odňata bude péče o děti, jež svěřeny budou poručníkům katolickým, nebo dány do služby katolickým hospodařům, atd. – cit. podle Medeka v Slunce, p. 40., který tu cituje A. Denisa, Čechy po Bílé hoře I. str. 385-6.

²¹ Odovzdali svoju funkciu včetně služby sviatosťami na bratov súdcov. Ich veriaci, ktorí utiekli do Poľska a na územie Slovenska, sa tam splynuli buď s luteránmi, alebo s kalvínmi. Tí, ktorí si našli nový život v Poľsku, stali sa reformovanými, na Slovensku sa buď poluterštili, alebo sa stali tiež reformovanými. Vývoj, p. 98.

Slovenska, ktorí si tajili svoje mená.²² Boli to reformovaní alebo luteránski farári, ktorí slúžili aj v zboroch Jednoty bratskej, nakoľko bratov sudcov zbory ešte nevedeli brať ako kňazov.

Približne od roku 1670 sa menila metóda práce ordinovaných farárov. Nezdržovali sa dlhšiu dobu na jednom mieste, ale putovali. Vďaka ich práci sa evanjelici udržali hlavne na tých miestach, kadiaľ viedla jedna z dvoch hlavných trás ich putovania.²³

O tom, aby sa farár dostal v bezpečí do jednotlivých tajných evanjelických skupín, sa starali sprievodcovia, ktorí viedli kazateľa, starali sa o jeho bezpečnosť a tiež dali vedieť predákom evanjelikov, že kedy kde bude prítomný kňaz. V 18. storočí už nemali za úlohu len odviesť kazateľa z jedného úkrytu na miesto bohoslužby a potom do iného úkrytu, ale doniesť tiež veci potrebné k bohoslužbám a z bezpečnostných dôvodov prísť na miesto bohoslužby krátko pred kazateľom.²⁴

V prvej štvrtine 18. storočia sa objavujú prví ľudoví kazatelia²⁵. Ich počet bol značný. Vyplýva to zo správy katolíckeho pôvodu, kde sa píše, že v rokoch 1661-1678 sa

²² V stredných Čechách pôsobil luterán Jakub Berounský, vo východných Čechách, ale aj v Prahe Kašpar Motěšický, od Chotěboře a Světlé n. S. až po Brno Matyáš Crineres, a reformovaný Pavel Vetterina. Vývoj, p. 98.

²³ „Hlavní osa prvního probíhala z Drážďan (Míšeň) podél Labe a Vltavy do Prahy, nebo ze Žitavy přes Krokonoše podél Jizery do Polabí či do Prahy. Z Prahy pak pokračovala přes Poděbradsko, Chrudimsko či Čáslavsko Vysočinou na jih a přes jižní Moravu na Slovensko. Byla tu ovšem řada odboček. Najdůležitější vedla z Prahy na jih. Někteří kazatelé, znalí němčiny, pak putovali na Slovensko přes Horní a Dolní Rakousy. Osa druhého pracovního pole šla zhruba z Lužice přes Krkonoše, Úpu, Metuji na Orlici. Odtud Jeseníky na Kravaňsko, Lašsko a přes Valašsko na Slovensko. Obě osy se ve východních Čechách prolínaly. (...) Při vzniku těchto pracovních polí se setkáváme se jmény kazatelů Slovatia, Jana z Drážďan a hlavně jejich mladšího současníka Václava Trojana.“ Vývoj, p. 101-102.

²⁴ „Kdyby došlo ke zradě, byl chycen „předchůdce“, který vždy mohl prokázat, že je cestující mlynařský, vinařský nebo zednický chasník.“ Vývoj, p. 103.

²⁵ Bola to nebezpečná práca. Na koho usvedčili, že je ľudový kazateľ, ten bol odsúdený na pol roka, rok a viac rokov vzenia, spojeného s ťažkými verejnými prácami v okvech a pútach. Výška trestu sa pohybovala podľa „nebezpečnosti“ dotyčného. Tí nebezpečnejší boli odsúdení na smrť. V dôsledku edikta Karla VI. z víanoc 1725 boli popravení najnebezpečnejší „zvodcovia“, napr. záhradník či krajčír Jan Hollarik, mlynár Štěpán Střecha a vyslúžilí vojaci Václav Klusák a Ondřej Pelka. Vývoj p. 103. 109-110.

podarilo previesť na katolícku vieru 31 „pseudoministrov“.²⁶ Ľudoví kazatelia²⁷ mali za úlohu držať nábožensky vzdelávateľné zhromaždenia a spravovať cirkev, totiž pôsobenie ordinovaných kazateľov sa vzťahovala najmä na sviatosťné zhromaždenie. O tom, že by ľudoví kazatelia vysluhovali sviatosti, nie sú správy.

1.3 Panovanie cisárovnej Márie Terézie (1740-1780) a cisára Jozefa II.

Tridsaťročnou vojnou poklesol počet obyvateľov Čiech z predošlých dvoch miliónov asi na polovicu.²⁸ Kvôli náboženskej intolerancii boli ďalší vyhostení alebo odišli sami. Na začiatku svojho panovania cisárovná síce tiež pokračovala v nenávisti svojich predkov na tróne proti protestantom,²⁹ videla ale pred sebou aj príklad Pruska, ktoré ťažilo mnoho z jej bezohľadnej katolíckej politiky, totiž prijatím odohnaných alebo vyhostených protestantov získalo najusilovnejších remeselníkov a roľníkov pre svoju málo zaľudnenú krajinu. Mária Terézia prišla na to, že veľa uškodí svojej ríši, keď sa bude držať len ideového monopolu.

Bola nútená reformami pretvoriť stavovský feudálny štát na feudálne absolutistický. To sa odzrkadľovalo aj v tom, okrem dogmatických záležitostí v cirkevných veciach sa rozhodovala tiež sama. Pomocou svojich rozhodnutí chcela dosiahnuť nárast produktivity výroby kvôli prudko stúpajúcemu zrastu obyvateľstva, vystavenie byrokratického štátneho aparátu a

²⁶ Vývoj, p. 101.

²⁷ Sú to napr. Jakub Nicasius, ktorý pôsobil vo východných Čechách, Václav Pospíchal, Jan Dejmka, ktorý pôsobil v stredných Čechách. Vývoj p. 100-101.

²⁸ Srv. Slunce, p. 17.

²⁹ Svedčí o tom aj fakt, že v roku 1750 bolo upáleno niekoľko osôb v Čechách pre kacírstvo. Srv. Památník, p. 8.

udržovanie stálej a riadne vybavenej armády.³⁰ K tomu potrebovala ako pracovnú silu aj „nenapraviteľných“, „jež nebylo možné pozavírat bez užitku do žalářů. Řešení se našlo v nuceném přesídlování do oblasti, kde už stejně byla zásada ideové jednodlosti porušena. Tu se však stalo něco neočekávaného. Z trestu se pro mnohé přesídlence stalo vysvobození! Lidé, kteří strádali doma v nesvobodě, uvítali prostředí sice vzdálené a cizí, ale k jejich vyznání tolerantní. Zvali tedy své příbuzné i přátele a ti se pak hlásili k vystěhování dobrovolně. Taková iniciativa musela být někdy až brzděna, aby tím nebyly ekonomicky poškozeny české a rakouské země.“³¹

Nová demografická politika viedla k tomu, že od roku 1763 bolo stále častejšie dovolené cudzokrajinným nekatolíckym podnikateľom, remeselníkom usídiť sa na území monarchie.

Napriek neustupujúcej snahe previesť obyvateľov českej zeme ku rímskemu katolicizmu, vedenie ríše muselo počítať s tajnými protestantmi. Známý je prípad z tejto doby, ktoré sa udialo na Valašsku na Hostýne v apríli 1777. Misionári Jan Kořistka, Petr Jiříček a Petr Sasina ukázali ľudu dekrét s cisárskou pečaťou a vyhlásili, že prišlo obdobie náboženskej slobody a každý má právo prihlásiť sa za evanjelika. Misionári počítali s tým, že sa prihlási okolo sto ľudí. Zdesene konštatovali, že sa prihlásilo okolo 15 000.³²

Dňa 31. decembra 1780 bola zrušená náboženská komisia, ktorá mala za úlohu od jej zriadenia v pobielohorskej dobe vyhľadanie kacírov. Prestali pôsobiť aj katolícki misionári. 31. marca 1781 bolo zastavené nútené presťahovania obyvateľov

³⁰ Srv. Slunce, p. 15.

³¹ Melmuková, Eva: Patent zvaný toleranční, Mladá fronta, Praha 1999, p. 11-12.

³² Srv. Památník, p. 10.

do Sedmohradska a Uhorka. Ešte na jar sa prestalo aj pátraniami po kacírskych knihách.

Rozhodnutie Jozefa II. vydať tolerančný patent urýchlila aj petícia nosislavských a olešnických evanjelikov o náboženskú slobodu, ktorá bola podaná v máji a septembri 1781. Posledný popud znamenala ale pravdepodobne druhá petícia predložená v septembri 1781 olešnickým občanom Jiřím Jakubcom osobne cisárovi. Túto petíciu vypracoval Jakubcovi agent uhorskej reformovanej cirkvi vo Viedni Samuel Nagy.³³

Dňa 29. apríla 1781 prijal ešte cisár na rozhovor členov deputácie uhorských kalvínov a sľúbil im zmeniť dovtedy panujúcu náboženskú prax, dovoliť uhorským protestantom stavbu kostolov a zmienil sa, že povolí slobodné vykonávanie náboženstva českým a moravským „husitom“. Zaslúžili sa na tom aj dvaja moravskí evanjelici, ktorí boli násilne vysťahovaní do Uhorska. Cisár si s nimi prehovoril a pýtal sa ich na počet tajných „husitov“ na Morave. Títo evanjelici odhadovali ich počet na 80 000.³⁴

2. Tolerančný patent

Cisár Jozef II. zrušil „dne 30. května 1781 náboženský patent z r. 1627, kterým evangelické náboženství z pomezí českého království bylo vyloučeno, a vydal potom 13. října 1781 slavný toleranční patent, kterým pronásledování pro víru evangelickou konec učiněn a povoleno veřejně ji vyznávatí, evangelické církevní sbory zřizovati a duchovní pastýře povolávatí. V oběžníku dolnorakouské vlády ze dne 13. října 1781 takto ohlášeno: „Jeho Císařské královské Apoštolské

³³ Srv. Pražák, p. 33.

³⁴ Srv. Pražák, p. 34.

Veličenstvo presvědčení jednak o škodlivosti všeho násilí, kterékoli svědomí se činí, jednak o velikém užitku pro náboženství a stát z pravé křesťanské snášlivosti vyplývajícím, ráčili na tom se ustanoviti, aby vyznavačům náboženství augšburského a helvetského vyznání, a také nesjednoceným Řekům, soukromé vykonávání služeb Božích dle způsobu jejich náboženství všude bylo povoleno, bez ohledu na to, bylo-li kdy dříve v obyčeji či nikoli. — Kdežkoli 100 rodin se nalézá v jistém obvodu, tam tyto sobě svůj vlastní modlitební dům vystavěti a duchovního pastýře povolati mohou, také školu sobě zříditi a učitele voliti, jež ovšem také sami vydržovati mají.“³⁵

Podstata tolerančního patentu spočívala vo voľnom a nerušenom praktizovaní viery, užívaní plných občianskych práv a v cirkevných veciach v úplnej nezávislosti a samostatnosti od rímskokatolíckych farárov.³⁶

3. Obdobie náboženskej slobody

3.1. Prvé obdobie

Česi mali pred udalosťami pri Bielej hore svoju vlastnú konfesiu, ktorá sa nazývala „*Confessio Fidei Fratrum Bohaemorum*“. Tolerančný patent ale dovoľoval prestup len ku luteránskej alebo kalvínskej viere. Na začiatku pre tajných protestantov ešte neboli jasné rozdiely medzi týmito dvoma konfesiami. Keď sa úradníci spýtali niekoho z ľudu, že „Ku ktorému náboženstvu prináležíš?“ Odpoveď bola: „K náboženstvu podľa evanjelia Kristovho.“ „Takže ku

³⁵ Tardy, Dr. Heřman z: O prvních kazatelích, České evangelické reform. církve, po udělení tolerančního patentu ze dne 13. října 1781 z Uher do Čech a do Moravy příšlých, Nákladem „BLAHOSLAVA“ křesť. sp. ml. mužů, Královské vinohrady 1909, p. 6-7.

³⁶ Srv. Pescheck II, p. 406., tiež Wégh, János: Híradás a csehország református gyülekezetek keletkezéséről, (ďalej len Híradás) z nemeckého originálu preložil Czegle Imre, Sárospatak, 1954, p. 10.

evanjelickej religii?“ Odpoveď bola: „Áno“. Preto na začiatku mnohých zapísali k luteránom.

Vďaka tomu, že ľud sa z nevedomosti hlásil za luterána, do českých zemí prišlo mnoho luteránskych farárov, ale väčšinou nemali úspech³⁷ kvôli príliš veľkej podobnosti luteránskej liturgie ku katolíckej.

Rozdiel medzi luteránskou a kalvínskou konfesiou zapísal už Jan Amos Komenský vo svojom diele *Kšaft umírajících Bratří českých*. Okrem toho boli aj medzi ľuďmi mnohí, ktorí vedeli vysvetliť rozdiel medzi nimi, napr. podhajský mlynár Jan Stárek³⁸, alebo Jan Pražek z Čakovic. Po vysvetlení rozdielu, väčšine českých protestantov viac vyhovovala jednoduchosť reformovanej viery.

Zbor v Cinovech prešiel behom veľmi krátkej doby od luteránstva ku kalvinizmu. Bol tam poslaný na službu luteránsky farár Samuel Pulliny, ktorý keď zistil, že jeho farníci kvôli luteránskemu rítu chcú od neho odísť, chcel predísť ich odchodu a začal osočovať kalvínsku vieru. Tým budil pohoršenie a postupne odchádzali zo zboru. Keď počet odchádzajúcich od luteránov dosiahol minimálny limit pre

³⁷ Végh spomína list, v ktorom evanjelický superintendent A. v. Ján Čerňanský píše predtiskému superintendentovi Samuelovi Szalay údajne nasledujúce: „Pošli, Bratře nejmilejší, kazatele svého vyznání do Čech a na Moravu, neboť moji nejsou vítáni.“ Hrejsa, Ferdinand: Jan Végh, K 150 letému výročí tolerance (ďalej len Hrejsa: Végh), Nákladem Blahoslavovy společnosti v Praze I., Klementinum (Husova fakulta), 1930, p.22.

³⁸ Végh zachytil vo svojom spise „Híradás a csehország református gyülekezetek keletkezéséről“ príbeh o tom, ako vysvetlil Jan Stárek tento rozdiel veľmi efektívnym spôsobom. „Stárek, když uslyšel, že se Libišský sbor přihlásil k Aug. Vyznání, šel do Byškovic k sedláku Josefu Plockovi, který na celém panství Obřístevském byl nejváženější sedlák a takořka vůdce celého sboru, a jeho příklad a vážnost mnoha platila. Jan Stárek přinesl s sebou k Plockovi nějakou augsburskou liturgii, pozval více údů sboru, aby k němu přišli, ukázal jim tu liturgii a pravil: „Bratří, slyším, že jste se přihlásili k Aug. Vyznání. Pohléd'te, tato kniha je tištěna v Drážďanech, je to pravá Luterská agenda a Církevní kniha (Lutherische Agende und Kirchenbuch). Jen se podívejte, tu stojí „svátost oltární“, tu jest „Credo“, tu jest „Agnus“, tu „Kyrie eleison“, tu jsou kříže, a na konci stojí „Až sem naše mše“. (...) Jest veliký rozdíl mezi Aug. a Helv. konfessí. Augsburská je v církevních řádech skoro jako papežská. Radím vám, zvolte si Helvetskou konfessí nebo reformované náboženství.““ Citát podľa Hrejsa: Végh, p. 12-13. Po predstavení Stáreka členovia libiškého zboru sa ohlásili znovu odišli do Obříství na kanceláriu, odvolali svoje predošlé vyhlásenie a prihlásili sa ku helvetskej viere. Privolali s tým na seba hnev vrchnosti, grófa Věžníka. Narobil veľa problémov aj zboru, aj farárovi, Jánosovi Véghovi.

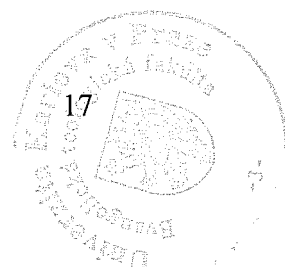
vytvorenie nového zboru, odišli ku najvyššiemu raudnickému úradníkovi Herdiborskému, aby si vypýtali helvétskeho farára. Ten im vynadal, že blúdia z jedného vierovyznania do druhého a namiesto nového náboženstva dostanú 25 úderov palicou. Nakoniec prišlo najavo, že hodnostár chcel vyskúšať ich vytrvalosť. Poslal ich domov, aby priniesli listinu tých rodín, ktorí by chceli byť reformovanými a súpis toho, že kto by chcel koľko platiť farárovi.³⁹ Mnoho príkladov by sa dalo uviesť, ale totožné v nich je, že väčšina českých zborov prešla od luteránstva ku kalvinizmu.

3.2 Rozhodnutie o poslaní maďarských kazateľov do českých zemí

Vzťahy českých a maďarských protestantov neboli žiadnou novinkou, totiž za dobu náboženskej intolerancie slovenskí a maďarskí luteráni a kalvíni prichádzali do českých zemí napríklad vo vojenských uniformách, či vrchnostenských službách. Tam si našli cestu k tajným českým nekatolíkom, ktorí zase aj v dobách najtuhšej protireformácie dokázali nadviazať priame spojenie so svojimi spoluveriacimi v Uhorsku. Navštevovali tajne ich bohoslužby a prijímali medzi sebou na tajných zhromaždeniach čas od času uhorských kazateľov či emisárov, ktorí im prinášali v českej zemi nedostupné náboženské knihy.“

Napriek vzniknutým dobrým vzťahom vedúci maďarskej reformovanej cirkvi v prvej dobe nepočítali s možnosťou poslania maďarských kazateľov do českých zemí. Českí exulanti žijúci na území Uhorska ich ale informovali o vzniknutej situácii a na ich naliehanie sa rozhodli pomôcť českým evanjelikom. Cirkevné vedenie dostalo správy o

³⁹ Srv. Végh, János: Híradás a csehországi református gyülekezetek keletkezéséről, p. 13-14.

vznikání českých zborov aj od svojich agentov z Viedne a Bratislavy. Tí boli v stálom kontakte so superintendentmi a maďarskou reformovanou šľachtou, ako napr. s Gedeonom Rádaym st., Józsefom Telekim st.. Prvú známu správu o jednaní českých evanjelikov s maďarskými kalvínmi o vyslaní maďarských reformovaných učiteľov a farárov do českých zemí nájdeme v liste bratislavského agenta Jánosa Mihályfalviho Gedeonovi Rádaymu st. zo dňa 22. decembra 1781. Mihályfalvi píše o nespočetnom množstve veriacich z Čiech a z Moravy, ktorí prosia o slovensky hovoriaceho kňaza a učiteľa. Prosi Rádayho, aby sa ujal tejto záležitosti, a navrhuje mu vyslať do českých zemí Blažka, ktorý pôsobil predtým u Rádayho ako vychovávateľ a toho času bol práve na štúdiách vo Švajčiarsku.⁴⁰ Ako o prvých, okrem Michala Blažka⁴¹ bola reč aj o Pálovi Osgyániovi z Debrecína v januári 1782. Obidvaja by mali slúžiť na Morave.⁴²

Dňa 1. februára 1782 navštívila predtisského superintendenta, Samuela Szalayho štrvorčlenná deputácia českých evanjelikov a prosili o vyslanie kazateľov z Uhorska. Preto superintendent Szalay 3. februára 1782 poslal list seniorovi abaujského okrsku, Samuelovi Petrahaymu, totiž v jeho okrsku sa nachádzali slovenské kalvínske zbory. Konkrétne sa zmieňuje v liste o poslaní Joela Jessenia a Ferenca Kovácsa, ktorých navrhovala deputácia českých evanjelikov na prácu v Morave (Brno, Klobouky, Nosislav, Javorník).⁴³

Za svoju prvoradú úlohu považoval superintendent Szalay poskytnutie pomoci pri návrate domov českým exulantom.

⁴⁰ Srv. Pražák, Richard: Maďarská reformovaná inteligencia v českém obrození (ďalej len Pražák), Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1962, p. 35.

⁴¹ Bol pôvodom Čech a tým pádom češtinu dobre poznal. Srv. Pražák, p. 39.

⁴² Pražák, p. 35.

⁴³ Pražák, p. 37.

K tomu kontaktoval agentov v Bratislave a vo Viedni a prosil ich o pomoc. Od agentov si pýta pomoc okrem toho aj pri zistení právneho štatútu českých a moravských reformovaných cirkví⁴⁴. Napriek tomu, že tolerančný patent dovoľoval povolanie kazateľov práve len z Uhorska a z Těšínska, superintendent Szalay nebol si istý, či je oprávnený vyslať do českých zemí kazateľov a potreboval mať istotu. Takže 9. marca 1782 určilo maďarské miestodržiteľstvo predbežnými dispozíciami vysielanie reformovaných farárov z Uhorska⁴⁵, 25. apríla 1782 však bol potom celý postup vymedzený cisárskym reskriptom. „Kazatelé měli být opatřeni osvědčením způsobilosti, pasem a vokací sboru⁴⁶, který je povolával. Ohledně osvědčení způsobilosti teprve císařský reskript z 25. dubna 1782 stanovil, že kazatelé posílání z Uher mají být opatřeni vysvědčením superintendentovým a řádně ordinováni.“⁴⁷

V Miškolci boli konané konferencie – jedna za druhou. Svetskí patronáti neľutovali pricestovať a radiť sa. Predvolávali kazateľov, o ktorých si mysleli, že vedia aspoň trochu po slovensky, a ponúkali im vokáciu do Čiech. Predtisská superintendencia sa pokúšala získať farárov pre misiu v Čechách a na Morave najprv prívetivosťou a presviedčaním, potom aj nútením, ale neuspela. Farári, ktorých si privolali a už pred tým boli uvedení do niektorého zboru, z časti zapreli, že by ovládali slovenčinu, z časti jednoznačne povedali, že ani

⁴⁴ Táto otázka bola v podstate vyriešená až v roku 1784, keď viedeňské konsistorium vymenovalo samostatných českých a moravských superintendencií.

⁴⁵ Uhorské miestodržiteľstvo v Bratislave jednalo s moravským guberniom v Brne, ktoré bolo oprávnené kazateľov na Morave potvrdzovať do funkcie.

⁴⁶ Len tie zbory mohli dostať kazateľa, ktoré si ho pozvali. Farár bol svojim pôsobením viazaný na isté miesto. Nemohol putovať po Čechách a robiť misiu. Srv. Czeglé, Imre: Samuel Szalay a maďarští reformovaní toleranční kazatelé, Příspěvky k dějinám česko-maďarských církevních styků v prvním desetiletí po tolerančním patentu, Synodní rada Českobratrské církve evangelické, Praha 1985, p. 8.

⁴⁷ Pražák, p. 38.

král, ani cisár, ani veľadôstojný dištrikt nemá právo vyhnať ich z rodnej zeme a poslať ich do vyhnanstva.⁴⁸

30. júna 1782 sa zišlo v Miškovci superintendenčné zhromaždenie pod predsedníctvom hlavného kurátora Istvána Váya a superintendenta Samuela Szalayho. Jedným z hlavných bodov programu bolo vyslanie maďarských reformovaných kazateľov a učiteľov do českých zemí. „Bylo usneseno ve smyslu císařova nařízení systematicky pečovat o celou organizaci a zdárný průběh této akce a pohroženo všem, kdo by se jí nechtěli zúčastnit, ačkoliv by pro ni měli potřebné předpoklady, přísnými sankcemi; kazatelé v činné službě mohli být zbaveni místa a studenti vyloučeni ze studia. Na shromáždění byl také přečten dopis hraběte Kinského a usneseno vyslat na jeho rychmburské panství kazatele Ference Kovácse z Alsó Kemence a učitele Mihálye Vinczecze, dokončujícího poslední rok studia na šarišskopotockém kolegiu.“⁴⁹

Postup poslania kazateľov do Moravy spomaľoval fakt, že nedošli vokácie. Szalay neustále prosil agenta Nagya, aby urgoval zbory v tejto veci. Vo vokácii malo figurovať presné určenie platu, naturálií a mimoriadnych dávok a prídavok na cestu. Nakoniec prišla vokácia z Klobouka (300 zlatých ročne), Chvaletic (301 zlatých), Vanovic (266 zl.) a Prosetína (253 zl. a 24 siah dreva)⁵⁰, ale agent Nagy ich superintendentovi Szalaymu neposlal, ani peniaze, lebo sa bál, že by sa stratili. Sľúbil, že s farármi to potom zbory budú jednať na mieste dodatočne.⁵¹

⁴⁸ Srv. Híradás, p. 23.

⁴⁹ Pražák, p. 40. Aj Vinczencz bol ordinovaný pred odchodom na Moravu, aby keď to bude potrebné, mohol slúžiť aj ako farár. (Srv. denník supreintendenta Szalayho, zápis z 13. júla 1782, in: Pražák, p. 164.)

⁵⁰ Srv. Pražák, p. 42.

⁵¹ Srv. Pražák, p. 42.

Krátko potom sa zišla komisia z príležitosti záverečných skúšok v Potoku, zložená zo zástupcov predtisskej superindendencie, aby uviedla do života uznesenie miškoveckej konferencie. Bola tu schválená žiadosť bánovického kazateľa Pavla Šlachty o kazateľské miesto na Morave a rozhodnuté poslať s ním ako učiteľa absolventa potockého kolegia Jánosa Kovácsa z Alsó Kemence. Vokáciu z Chvaletic, o ktorej uvedomil superintendenta Szalayho agent Nagy, prijal dobrovoľne Joel Jessenius. Medzi pastormi, ktorí sa rozhodli ísť na Moravu, boli uvedené mená aj Pála Szentmártoniho a Józsefa Komosiho.⁵² Padla reč aj o Jánosovi Bunyitaimu z Migléce (Milhost'), pre koho sa zarezervovalo kazateľské miesto v hlavnom meste Moravy, v Brne. Nakoľko Bunyitai z rodinných dôvodov váhal s odchodom na Moravu, bolo uznesené, aby potocké kolégium poskytlo zdarma byt a stravu jeho štyrom synom. Szalay mu neskôr ponúkol miesto v Kloboukoch, pretože z Brna meškala vokácia a nebolo isté, či tam vôbec vznikne zbor. Službu v Kloboukoch odmietol jednak kvôli zlej referencie, ktorú mal o tomto zbore, jednak kvôli tomu, že šarišskopotocké kolégium ešte nespĺnilo v tej dobe sľub o bezplatnom zaobstaraní jeho synov v alumnáte, ale aj z toho dôvodu, že síce ovládal východoslovenský dialekt, ale z reči posla kloboučnických nekatolíkov údajne sotva niečo porozumel. Szalay mu ešte ponúkol miesto v Semtěši, na panstve grófa Thuna, ale plat ponúknutý týmto zborom (300 zlatých ročne) mu tiež nevyhovoval. Nakoniec napriek svojim sľubom celkom odmietol odísť na Moravu. Jeho prípad ale mal

⁵² Srv. Pražák, p. 41. Tu ešte Pražák doplní vymenovanie ďalším menom: „chyběl mezi nimi György Siklósi Pap z Alsószuha, který v listě z 21. června 1782 dobrovolně nabídl superintendentovi Szalayovi k odchodu na Moravu. Ani zde, ani později jinde, nenalzáme však o něm v té souvislosti žádné zprávy a nevíme tedy, proč nakonec na Moravu neodešel.“

aj ďalšie pokračovanie a hrozila mu aj strata miesta.⁵³ Kazateľské miesto v Kloboukoch prijal už spomenutý Pavel Šlachta a odišiel tam v septembri 1782 s učiteľom Vásárhelyim.⁵⁴

Ťažkosť pri obsadení kazateľských miest znamenal medzi inými aj fakt, že hlavne starším kazateľom aký bol aj Bunyitai bolo ťažké nechať miesto doterajšieho pôsobenia a presťahovať sa s rodinou na celkom neznáme miesto.

Superintendent Szalay urobil všetko preto, aby urýchlil odchod maďarských kazateľov do českých zborov. Po jednaní prosil v liste viedenského agenta Nagya, aby zistil, že kedy môžu pricestovať na panstvo grófa Kinského Kovács a Vinczencz.⁵⁵ Na cestu dostali 55 zlatých na ošatenie od predtisskej superintendencie a písal, že sú pripravení na cestu. Oznámil mu tiež, že pre chvaletický zbor, ktorý poslal vokáciu ako prvý, určil Joela Jessenia, avšak žiadal ich, aby chvaletickí napísali viac ohľadom hmotného zabezpečenia farára, aby presne vymedzili kazateľovi aj naturálie, lebo len z peňažného platu by mohol ťažko vyžiť.⁵⁶ Sám Jessenius v júli

⁵³ Ešte aj po odmietnutí odchodu na Moravu šírila o sebe správu, že by bol stále ochotný odísť na kazateľskú službu do českých zemí a to zrejme kvôli tomu, že nechcel stratiť možnosť alumnátu pre svojich synov. Superintendent Szalay ale v liste poprosil rektora šarišskopotočského kolegia Istvána Szentgyörgyiho, aby škola na podporu synov Bunyitaho neposkytol ani halier. Srv. Pražák, p. 49.

⁵⁴ Srv. Pražák, p. 49.

⁵⁵ Na rychburskom panstve grófa Kinského sa rozšírila falošná informácia, že protestantských kazateľov bude platiť cisár, a tak poddaní odmietali prispievať na vydržovanie Kovácsa a Vinczencza. Žiadali aj to, aby ich kazateľ bol výhradne len z kalvínskeho Ríma, z Debrecína, totiž tamojšie kolégium malo lepšiu povest' ako to v Sárospataku. Gróf Kinsky poslal svojho inspectora ku agentovi Nagyovi, aby ho prosil, že ten bohoslovec, koho pošle, nech je z Debrecína, alebo nech aspoň to o sebe tvrdí. Preto viedenský agent Samuel Nagy odporúča superintendentovi Szalaymu, aby ten bohoslovec, ktorý pôjde slúžiť do rychburgu, nech si zaobstará potvrdenie od superintendenta Szilágyiho z Debrecína o tom, že je bohoslovec naozajstnej, pravej reformovanej viery, lebo v opačnom prípade by sa mohlo stať, že ľud by ho neprijal. (Srv. Pražák, p. 45.)

⁵⁶ Superintendent Szalay píše v liste agentovi Nagyovi do Viedne: Pred vznešeným kuratóriom bol prečítaný list invitoria z Chvaletica, a bol uznaný šallarium, ktorý ponúkajú v peniazoch; „ale že život (je to maďarský výraz pre obilie) na chlieb ako sa bude administrovať, to sa nedá z toho listu v celku vyčítať alebo pochopiť. Keď miera, ktorú vy nazývate strichom, činí kilogram, bude ten daný od každého gazdu? Lebo len tak je možné predpokladať, že bohoslovec nebude hladovať, ako to aj vy píšete vo vašich listoch. O tom jasnejšie spravodajstvo čaká tak publicum, ako aj vyvolený bohoslovec. Lebo keď bohoslovec bude

1782 ešte s odchodom do Chvaletic váhal, napriek tomu, že sa k službe v Čechách zaviazal hneď vo februári 1782 takmer súčasne s Ferencom Kovácsom. Viedli ho k tomu rodinné dôvody, avšak keď sa dozvedel, že superintendent Szalay zvestil jeho designáciu pre Čechy samému cisárovi, kapituloval a súhlasil s okamžitým odchodom do Chvaletic.

3.3 Príchod maďarských kazateľov do Čiech

Dňa 16. júna 1782 bol Michal Blažek slávnostne ordinovaný pre službu na Morave, a to výslovne pre obec Nosislav. Dňa 26. augusta 1782 tam dorazil a bol tak prvým reformovaným kazateľom Moravy po vydaní tolerančného patentu. Spolu s ním bol v ten istý deň ordinovaný tiež pre Moravu aj bagamerský učiteľ Samuel Sallai, ktorý tam dorazil niekoľko mesiacov neskôr.

O dva mesiace neskôr, dňa 26. augusta 1782 superintendent Szalay ordinoval Istvána Breznaiho pre službu tiež na Moravu. Dva dni potom, 28. augusta 1782 prišli zástupcovia obcí Javorník⁵⁷ a Klobouky Pavel Laisa a Matěj Jedlička, aby si odviezli im určeného kazateľa. Vo vokácii javornického zboru figurovala suma 130 zlatých ročného platu a k tomu ešte „čtyři fůry sena, šest sáhů dřeva, na blížie neurčený díl ovoce i vína spolu se závazkem obdělát pastorovi čtyři korce orné půdy. Na rozsáhlý javornický sbor čítající po svém ustanovení 830 osob to bylo poměrně málo, avšak javorničtí slibovali, že dají více a že menší sumu zapsali do vokace hlavně s ohledem na úřady, které přísně dbaly na to, aby platy protestantským kazatelům

musieť chlieb a iné potrebné veci do domácnosti zaobstarať si z tých 301 rýnskych forintov a 45 xrok, tak nevidíme (za reálne), aby na tej zemi aj keď veľmi chudobne, ale subsistovať mohol.“ (vlastný preklad) Pražák, p. 165.

⁵⁷ Najprv Michala Blažka si chceli získať za kazateľa z neďalekej Senice. Keď ich on odmietol, odišli pýtať si kazateľa do Miškovca. Aj zbory v Kroune, v Rané, v Perálke a v Svratouchu si žiadali duchovného a učiteľa vyslovene z Debrecína. (Srv. Pražák, p. 79.)

nehrožovali platební schopnosti poddaných vůči státu, třebaže podle císařského nařízení měl být plat protestantských kněží v českých zemích stanoven částkou 300 zlatých.⁵⁸ V skutečnosti však chudobné české zbory svoje finančné závazky svojim farárom nemohli splniť.

V septembri 1782 sa dal na cestu kazateľ pre Klobouky Pavel Šlachta spolu Istvánom Vásárhelyim, ktorí sa prihlásil za učiteľa. Vásárhelyi bol synom reformovaného kazateľa v Sečovciach. Napriek tomu, že teológiu študoval len dva roky, poslali ho do služby. Ukazuje to veľký nedostatok kazateľov a učiteľov, ako o tom píše aj Ferenc Kovács vo svojom liste nižšie.

Kovács sa dal na cestu tiež v septembri 1782 spolu s Mihályom Vinczenczom. Na panstvo grófa Kinského dorazili 4. októbra. Kovács, prví maďarský kazateľ v Čechách konal prvú bohoslužbu na nádvorí rychmburského hradu 13. októbra 1782. Táto kázeň vyšla neskôr v tlačenej forme a je jednou z prvých nekatolíckych literárnych pamiatok po vydaní tolerančného patentu.⁵⁹

Kovács po svojom príchode opisuje situáciu, ktorou sa stretol a podáva hlásenie zátisskému superintendetovi Sámuelovi Szilágyimu o veľkej potrebe kazateľov. Píše, že „jen v chrudimském kraji se hlásí k protestantům dvacet tisíc osob, které vesměs vyžadují jeho služeb. Odevšad, ba dokonce až od saských hranic, docházejí k němu s prosbami o kazatele. Jsou ochotni přijmout i pastory neznalé češtiny na litomyšlském, novohradském, poličském a rosickém panství jim slibují plat,

⁵⁸ Pražák, p. 44.

⁵⁹ Oratio habita in Richenburg, cum primo sermonem sacrum dixisset ad populum Helveticae Confessionis addictum V. D. Minister Helveticae Confessionis Franciscus Kovarz Hungarus vyšlo z iniciatívy grófa Kinského. Srv. Pražák, p. 79-80

jako má on sám (400 zlatých).⁶⁰ Ako aktuálny problém uvádza nielen nedostatok farárov, ale zmieňuje sa aj o istej sekte, ktorá popiera zmŕtvychvstanie, existenciu duše a celé náboženstvo pokladajú za klam.⁶¹

3.4. Farári z radov študentov šarišskopotockej teológie

Medzi ordinovanými farármi sa nenašiel potrebný počet pastorov pre české zeme. Preto cirkevné vedenie začalo hľadať dobrovoľníkov aj medzi študentmi šarišskopotockej teológie. Superintendencia už koncom roka 1781 vyzvala rektora kolégia, aby urobil súpis študentov, ktorí ovládajú slovenčinu. Prihlásilo sa ich dvanásť, ale okrem Vinczencza, ktorí ovládal jazyk najslabšie a bol ešte pred dokončením teológie, nikto sa nezaviazal na službu.⁶² Bolo to sklamanie tak pre profesora kolégia Gábora Őri Fülöpa, ktorý robil súpis v januári 1782 ako aj pre superintendenta Szalayho.⁶³ Po naliehaní na výzvu rektora Szentgyörgyiho⁶⁴ 10. júla 1782 sa prihlásilo deväť študentov, ale v skutočnosti ich odišlo do Čiech iba päť, a to Imre Csider, István Ladányi Gaál, Máté Bacsa, István Balla a János Breznai.⁶⁵

Nakoľko väčšina študentov šarišskopotockej teológie pochádzala z čisto maďarského prostredia, bežný postup bol,

⁶⁰ Pražák, p. 47.

⁶¹ Podľa dvorského dekrétu z 12. októbra 1782 mali byť deportovaní do Sibińska k tamojším ariánom a ich usadlosti predané v dražbe. Pražák, p. 47.

⁶² Srv. Czegle, Szalay, p. 11.

⁶³ Superintendent Szalay píše v liste agentovi Nagyovi do Viedne: S akou veľkou horlivosťou sa raduje naše publikum s viacerými kresťanmi postaveniu eklézií v Čechách a na Morave, tak veľké bolo jeho sklamanie z toho, že zo študentov v Šarišskom Potoku, o ktorých sme sa dovtedy ešte v januári, že by vedeli po slovensky, teraz keď pri skúške boli predvolaní pred publikum, skoro každý zaprel, že by sa vedel dohovoriť v tom jazyku. Pražák, p. 165. (vlastný preklad)

⁶⁴ Szentgyörgyi pravdepodobne nie dobrovoľne, ale pod nátlakom superintendenta Szalayho vyzval študentov, totiž bol jeden z tých, ktorí plne nesúhlasili s tým, aby absolventi kolégia v Šarišskom Potoku boli vyslaní na misiu do českých zemí.

⁶⁵ Srv. Pražák, p. 42.

že ich poslali na jazykový kurz na slovenské časti Uhorska, alebo priamo do českého prostredia. Od októbra 1782 preto István Gaál a Máté Bacsa strávili niekoľko týždňov v Banskej Štiavnici pod dohľadom luteránskeho superintendenta Jána Čerňanského a vrátili pred Vianocami 1782. Po Vianociach 1782 odišlo učiť sa češtinu priamo na Moravu sedem študentov z kolégia v Sárospataku.⁶⁶

Medzitým na superintendentovi Szalayovi bola veľká záťaž, nakoľko musel bojovať nielen s neochotou pri prijatí vokácií, ale aj s časovou tiesňou. Vyslanie maďarských reformovaných pastorov do českých zemí totiž urgovalo u uhorského dvorského kancelára aj české gubernium a uhorské miestodržiteľstvo oznámilo prostredníctvom žúp jednotlivým superintendenciám helvetského a augsburského vyznania, že štátne úrady od nich očakávajú obsadenie dvadsiatich kazateľských miest v Čechách a na Morave. Boršodská župa tlačila na superintendenta Szalaya, aby jej predložil zoznam reformovaných pastorov, ktorí už odišli či odídu do českých zemí.

Ballu a Csidera Szalay dňa 9. decembra 1782 vyskúšal a ordinoval ich. Ballu určil do Vanovic, Csidera do Semtěše. Ich cesta na miesto ich pôsobenia bola nečakane dobrodružná. V januári 1783 sa dali na cestu z Miškovca cez Budín a Bratislavu do Hodonína. Tu im ako podozrivým zapečatili knihy, ktoré mali pri sebe. Okrem toho priradený strážca ich odprevadil až do Brna, kde im po dôkladnej prehliadke boli ich knihy vrátené.⁶⁷

⁶⁶ Patrili pravdepodobne ku skupine trinástich absolventov, ktorých odviezol Ferenc Kovács na kazateľské miesta do Čiech. Pražák, p.56.

⁶⁷Srv. Pražák, p. 57.

Ďalšiu skupinu pozostávajúcu z piatich kazateľov ordinoval Szalay v Miškovci dňa 28. marca 1783. Boli to József Szalay pre Lysú nad Labem, János Végh⁶⁸ pre Libice u Nymburku (vtedy v kraji boleslavskom), András Kovács pre Límuzy u Českého Brodu, Péter Molnár pre Lozice na Chrudimsku a István Szeremlei pre Velim. Végh a Kovács se nakoniec dostali inam: prvý do Libiša u Mělníka a druhý do Kšiel u Českého Brodu. Všetci piati pochádzali z čisto maďarských oblastí: Végh a Kovács zo Szilasa a Balatonfőkajárú v župe veszprémskéj Szalay z Kölesdu v župe Tolna, Molnár z Alsóörs v župe Szilágy, Szeremlei z obce Szeremle u Dunaja blízko Pešti. Napriek tomu sa tak našli aj v českom prostredí, že Végh a Szalay z nich rozvinuli v češtine aj literárnu činnosť a potomkovia Petra Molnára sa našli v Čechách aj v 20. storočí.⁶⁹

István Csétsi Nagy bol ordinovaný 26. mája 1783 pre službu v Novom Meste na Morave. Pred ním tam pôsobil už koncom

⁶⁸ Opis toho, ako sa prihlásili Jozef Szalay a Ján Végh na misiu do Čiech, je veľmi dojímavý. „Na věži kolejší bylo zvoněno velkým zvonem k 6. hodině večer, na znamení, že všichni studenti mají se sejítí ve velké posluchárně k večerní pobožnosti. Po pobožnosti vystoupil pak na kazatelnu starý rektor Štěpán Szentgörgyi. Vyprávěl o nastalé toleranci a jak zvláště v Čechách a na Moravě již tisíce lidí se přihlásily k ev. reformované církvi, ale jak nemají kazatelů. Žeň mnoha, ale dělníku není. „Publica“ je pro Krista prosil, aby se rozhodli jítí do těchto zemí. Bůh Vás posílí. Jde o 3 léta! Nelíbilo-li by se pak vám tam, můžete se vrátit. A pak na základě vysvědčení o Vašem se osvědčení dostane se vám předních farností. Čechové žádají kazatele podle svého srdce co nejdříve uviděti. Řeč dojala všechny. Uvažovali a rozhodovali se. První se přihlásil *Josef Szalay*, přítel Jana Végha. Végh, zvěděv o tom, šel k němu. „Bratře, byls u rektora? Míníš to vážně s cestou do Čech?“ „Ano, bratře, celou noc jsem nespál a pevně jsem se rozhodl jítí do Čech.“ Měl již českou knížečku v ruce; i ukázal ji Véghovi, řka: Hleď, již se seznamuji s českými písmenami.“ Tu i Végh psal hned rodičům o svolení. Po nějaké době přišla odpověď ze 26. října 1782: „Kam Tě Bůh volá, jdi! Nekladu Ti překážek v cestu – ač mne a Tvoji plačící matku Tvoje vzdálení srdečně bolí. Rozvaž však vše dobře, než co podnikneš. Neboť z milosti Boží spěchal pak k rektoru a ten mu řekl: „Bohudíku, mám teď dva dobré lidi, na něž se můžeme bezpečně spolehnouti.“ Herjsa: Végh, p. 23.

⁶⁹ Srv. Pražák, p. 58-59.

roku 1782 krátky čas Márton Elek⁷⁰ zo Sedmohradsaka, ktorý odišiel vo februári 1783 slúžiť do Veselí na Morave.

Ešte pred odchodom Istvána Csétsi Nagya do Nového Města 18. mája 1784 prišiel Ferenc Kovács s tromi vozmi z Čiech do Miškovca, aby odviezol so sebou nových kazateľov. Dva vozy namieril do Potoka a tretí do Debrecína, kde nemal žiaden úspech. Z Potoku sa mu ale podarilo odnieť trinásť čerstvo ordinovaných študentov, ktorý už aj jazykovú prax na Morave mali za sebou.

Deň ich ordinácie bol 30. máj 1783 a už hneď druhý deň sa vydali na cestu do Čiech. Boli to kazatelia: János Breznai z Rimavskej Soboty v malohontskej stolici; Miklós Toronyai z Megyaszó, János Sallai z Tolcsvy a János Kazai z Tarcalu – všetci traja zo zemplínskej župy; László Baka z Fülesdu a Mózes Tardy z Kisáru v szatmárskej stolici; János Turóczi z Aszaló, Dániel Márton z Vadny a Sámuel Galambossy z Barcziky zo župy Borsod; Benjámín Kis z Vajdy a András Ákos z Novaja, obaja zo župy Abaúj; jedine István Beréti pochádzal z Ragálye v stolici Gömör a Samuel Szeremlei bol z dediny Szeremle v peštskej župe. Miestami ich prvého pôsobenia boli Sloupnice (Breznai), Prosec (Toronyai), Dvakačovce (Sallai), Sány (Szeremlei), Hořatev (Baka), Velenice (Beréti), Chleby (Turóczi), Borová (Márton), Bošín (Kis), Močovice (Ákos), Libice (Tardy), Soběhrdy (Galambossy) a Bukovka (Kazai).⁷¹

Ako ďalší prišiel do Čiech v júli 1783 Samuel Orosz.

⁷⁰ Zo Sedmohradska sa do Čiech chystali ešte dvaja, boli to študenti kolégia v Nagyenyed. Spomína ich vo svojom liste Józsf Kovács, nagyenyedský profesor, keď píše významnému predákovi maďarskej kalvínskej cirkvi, grófovi Józsefovi Telekimu. Nevieme, že čo sa stalo s tými študentmi, nakoľko nie je známe, že by okrem Eleka pôsobil v českej zemi ešte iný kazateľ zo Sedmohradska, ale ani o ňom sa nezachovali nejaké bližšie správy Srv. Pražák, p. 59-60.

⁷¹ Srv. Pražák, p. 61., Híradás, p. 37-38.

V druhej polovici roku 1783 sa pripravovala v Šarišskom Potoku posledná veľká výprava maďarských študentov do českých zemí. Už začiatkom septembra 1783 písal superintendentovi Szalaymu profesor šarišskopotockého kolégia Óry Fülöp, že sa chystajú do Čiech János Bodnár, István Kovács, Pál Rátz, János Hallgató a János Boros – do Čiech z nich odišiel až v roku 1784 jedine János Bodnár.

20. novembra 1783 bolo ordinovaných superintendentom Szalaym v Miškovci osem nových farárov pre službu v Čechách. Štyria z nich pochádzali zo župy Borsod; traja boli z Miškovca, Sámuel Szűcs, András Szegő a János Szalatnai, a jeden Péter Sikora z mestečka Sajóvamos. István Rimány pochádzal z dediny Vilmány v župe Abaúj, János Csomor z obce Nagylót v župe Bars, Sámuel Kapossy z mesta Újhely v stolici zemplínskej a István Törös z dediny Kisár v stolici szatmárskej. Ich prvými pôsobiskami boli Čermná (Szűcs), Krakovany (Szegő), Raná (Rimány), Moraveč (Szalatnai), Libštát (Csomor), Nebužely (Kapossy), Vysoká (Sikora) a Hradiště (Törös).⁷² Do Čiech dorazili už v decembri 1783 a počas januára a februára 1784 zariadilo gubernium aj ich potvrdenie.

Ako nasledovní prišli József Steller do Liptálu spolu s kantorom Mihályom Vámosim a do Horných Vilímovic v jihlavskom kraji István Vásárhelyi, ktorý už pôsobil na Morave od jesene 1782 ako učiteľ v Kloboukoch. Všetci traja boli ordinovaní superintendentom Szalaym vo februári 1784 v Miškovci. Na jar 1784 bol v Miškovci ordinovaný ešte György

⁷² Srv. Pražák, p. 62., Híradás, p. 38.

Fazekas, ktorý odišiel v apríly 1784 toho roku do Lečic na Roudnicku.⁷³

Maďarská reformovaná misia do českých zemí sa v podstate skončila v roku 1784, keď sa obsadili všetky miesta a českí evanjelici si utvorili samostatné superintendencie v Čechách a na Morave, ktoré boli podriadené viedeňskému konsistóriu.

Už Mihály Gaál a János Bodnár, ktorí prišli s Mihályom Barim do Čiech v októbri 1784 museli dlho čakať na nové miesta; jediný Bari dostal ihneď službu v chudobnom Svratouchu na Českomoravskej vysočine.

3.5. Farári z radov debrecínskej teológie

Debrecín v zaobstaraní kazateľov pre české a moravské zbory hral oveľa menšiu úlohu než Šarišský Potok. Superintendent Szalay urobil viacero pokusov, aby sa spojil s zátisským superintendentom Sámuelom Szilágyim pri vyriešení tohto problému. Jeho listy však ostali bez odpovede a v Debrecíne nepodnikol ani superintendent, ani profesori žiadne kroky.

Profesor potockej teológie Gábor Őri Fülöp sa ešte v roku 1782 dozvedel, že v Debrecíne neštuduje nikto, koho by mohli poslať do českých zemí a že jedine Blažek začal svoje štúdium v kalvínskom Ríme, ale tej doby bol v zahraničí na štúdiách.

O tom, že v Debrecíne sa pred 1784 neorganizovali žiadne výpravy študentov do Čiech svedčí aj to, že keď 18. mája 1784 prišiel Ferenc Kovács s tromi vozmi pre nových kazateľov a jeden voz poslal do Debrecína, ten sa vrátil prázdny. Aj superintendent podnikol v tejto veci kroky, totiž spolu s vozom odišiel aj jeho list písaný profesorovi Istvánovi Szathmárimu

⁷³ Srv. Pražák, p. 63.

s prosbou, aby vypravil z Debrecína študentov, ktorí sa chystajú na službu do Čiech. Aj Blažek sa obrátil v tú dobu v liste na profesora debrecínskeho kolegia Jánose Varjase. Podrobne mu vylíčil situáciu v českých zemích a zaslal mu zoznam miest v Čechách, odkiaľ žiadali o pastory helvetského vyznania. Ani po Blažkovej prosbe sa však z Debrecína dlho nikdo neprihlásil.⁷⁴ Potom sa už obrátil rovno na svojich známych zo študentov teológie.⁷⁵ Službu v Čechách prijali potom János Inczédy, István Kálnay, Sándor Kún, György Nagy a János Simon, ktorí prišli až v rokoch 1784-1786. Prvým pôsobiskom Inczédyho bola Nosislav, Kálnayho Vsetín, Nagya Prosetín, Simona Zádveřice a Kún bol ordinovaný 12. júna 1785 superintendentom Blažkom ako nástupca Inczédyho do Nosislava.⁷⁶

Odchovanci Šarišského Potoka zaťažkali si na Blažka a vyčítali mu náklonnosť k Debrecínu, ktorá sa prejavila mimo iného aj v starostlivosti o debrecínskych absolventov, ktorí prišli v rokoch 1784-1786 na Moravu, kde im Blažek skoro zabezpečil dobré miesta.⁷⁷

3.6. Život tolerančných zborov a kazateľov

Prví kazatelia sa museli vyrovať s ešte neurovnanými pomermi. Nakoľko neboli modlitebne, bohoslužby sa konali väčšinou v stodole alebo v kôlni niektorého zámožného sedliaka, alebo pri domoch. Ani farári nemali zo začiatku

⁷⁴ Srv. Pražák, p. 61.

⁷⁵ Superintendent na okraj listu, ktorý poslal debrecínskemu profesorovi Istvánovi Szentmártonimu – a na ktorý nedostal odpoveď – poznamenal: „To, že později z Debrecína odešlo na Moravu mnoho studentů, nebyl důsledek úsilí a práce tamního superintedenta nebo profesorů kolegia, nýbrž spíše výsledek individuálních akcí Michala Blažka, který z řad svých známých sám některé povolal, za což je později také obviněn, že kolem sebe soustřeďuje duchovní, kteří s ním studovali v Debrecíně.“ Czeglé, Szalay, p. 12.

⁷⁶ Srv. Pražák, p. 103.

⁷⁷ Pražák, p. 63.

vlastné byty. „Někteří neměli ani své světničky, ale bydlili společně s rodinou některého sedláka v jedné místnosti, než jim byla opatřena vlastní místnost a pak i vlastní farní dům.“⁷⁸ Pri znesení takých ťažkých pomerov bola farárom na pomoc nadšenie členov zborov, ich hlboká viera a povzbudzovali ich v práci aj prestupy fanatických katolíkov k nim. V prvom období prestupovali ku protestantom totiž mnohí, ktorí sa zachovali pred tým veľmi nepriateľsky ku akatolíkom.

Végh vo svojom diele Híradás a csehországi református gyülekezetek keletkezéséről dlho opisuje prestup zámožného sedliaka z Kljčan, Georga Srba a jeho manželky, Therezie. Srb bol veľmi čítaný, mal veľkú knižnicu s náboženskou literatúrou, v ktorej mal bohatú zbierku aj protestantských kníh. Rád polemizoval s katolíckym farárom, ale na prestup nemyslel, totiž čakal na úniu katolíckej a protestantskej viery. Jeho manželka bola fanatická katolíčka. Raz ale prečítala z manželovej knižnice Praxis Pietatis od Komenského a odvtedy si nemyslela, že katolícki farári majú pravdu, keď osočujú protestantské náboženstvá a preklínajú podobné knihy spolu tými, ktorí ich čítajú. Bola tehotná a v tomto požehnanom stave mala často sny. V jednom videla číselník nástenných hodín a hlas jej povedal: Zastav ručičky hodiny, lebo hodiny rýchlo zbehnú. Po tomto sne sa rozhodla, že sa zapíše. Manžel ju nenechal ísť samú a zapísal sa tiež na prestup ku kalvinizmu. Na šesťtyždenné cvičenie mali ísť katolíckemu farárovi do Vodolky. Ten na prosbu Srbovcov, aby dokázal, že katolicizmus je jediná spasiteľná viera, im vynadal, že do rúk hlúpych sedliakov sa hodí len cep, lopata a motyka, ale nie Biblia. Prosili ho aj o vysvetlenie mnohých citátov z Biblie, ale

⁷⁸ Hrejsa: Végh, p. 54., srv. tiež Híradás, p. 42.

kňaz ich odohnal s tým, že nech idú do čerta, lebo on sa nechce s nimi zašpiniť. Srb sa poďakoval za vyučovanie a za spásu prinášajúce rozhrešenie, Srbová ešte odvetila farárovi, že keď prijal ich peniaze a dary, tak sa nebál, že sa zašpiní a po troch dňoch farár zomrel na horúčku. Terézia Srbová porodila a veľmi ochorela. Nechala si privolať kalvínskeho farára, Jánoša Végha, ale zákon mu zabráňoval v podávaní večere Pánovej, nakoľko žena ešte neabsolvovala povinné náboženské cvičenie. Dostal ale povolenie od úradu s odôvodnením, že nakoľko katolícky farár zomrel, o dušu umierajúcej sa musí starať niekto. Matka Srbovej prišla ku svojej umierajúcej dcére, a tri hodiny ju mučila argumentovaním, že prečo by sa mala vrátiť ku katolicizmu, ale Srbová odolala pokušeniu. Prijala Večeru Pánovu a onedlho zomrela, čoskoro po nej aj ich novorodeniatko. Ešte dlho sa hovorilo o tom, že náhlu smrť katolíckeho farára spôsobil rozhovor s Srbovcami.⁷⁹

V prvých rokoch po vydaní tolerančného patentu protestantskí farári museli strpieť aj mnoho zlého zo strany úradov a istých členov katolíckej cirkvi. Nepriatelia jozefínskych reforiem viackrát vyštváli vrchnostenské a štátne úrady proti nim. Aj fanatický katolícky členovia šľachty, kléru a bohatšia vrstva dedinských poddaných si dovolila prestupy voči nim. Dochádzalo k výtržnostiam pri evanjelických pohreboch a iných bohoslužobných úkonoch, ba došlo aj k náboženským bitkám.

Štátne úrady využili svoju moc aj na to, aby za sebamensejšie porušenie tolerančných predpisov volali k zodpovednosti protestantských farárov. Mnohokrát ich aj za nepatrné

⁷⁹ Srv. Híradás, p. 45-46.

priestupky zbavili miest a vykázali ich zo zeme, alebo im odopierali potvrdenie v službe a tým ich zbavovali možnosti ujať sa okamžite funkcie. Robili im ťažkosti aj pri zriadení modlitební a škôl. Zvláštnu príležitosť na šikanovania a tresty znamenal pre nich dekrét z 25. februára 1783, ktorý nariadil šesťnedeľné náboženské cvičenie pred prestupom z katolíckej ku protestantskej cirkvi. Katolícke duchovenstvo vykladalo šesť týždňov ako 28 dní, neskôr ako 24 dní a k výkladu tohto zákona dodali, že nie je určené, že by tých šesť týždňov mali byť po sebe nasledujúce týždne. Pôvodnou úlohou dekrétu bola však nie šikanovanie, ale obmedzenie prestupov z katolíckej cirkvi a to kvôli strachu z toho, že príliš veľa ľudí by opustilo katolícku cirkev. Tento dekrét obsahoval aj to, že oproti počiatočnej dobe, keď deti prestupujúcich rodičov automaticky nasledovali vo viere svojich rodičov, deti do dvoch-troch rokov museli ostať katolíkmi. V roku 1816 toto nariadenie bolo sprísnené ďalším dekrétom, kde sa ustanovilo, že kto nedosiahol minimálne svoj 18. rok, nemôže meniť svoje náboženské vyznanie.⁸⁰

Čo sa týkalo farárov, „evangelický duchovní směl vykonati výkon církevní, jen když bylo katolickému faráři *předem* zaplaceno a evangelický farář po výkonu napsal zprávu na půl archu napsanou o výkonu samém k záznamu do matriky, které se vedly na katolické faře i pro evangelíky. Od r. 1783 směl evangelický duchovní vykonati na katolickém hřbitově pohřeb pouze s dovolením katolického faráře. Zpěv tam byl zakázán a pohřební řeč měla se vykonati v kostele. Evangelíci museli při veřejných procesích a potkávajíce kněze jdoucího k nemocnému vzdáti příslušnou úctu, měli se o katolických

⁸⁰ Srv. Památník, p. 28.

svátcích pokojně chovati a od r. 1811 museli se dokonce veškeré práce zdržovati. Katolickým duchovním museli vedle štoly odváděti i desátek. Katoličtí faráři směli vypomáhati, nebylo-li v místě evangelického duchovního, výkony křtu, oddavek a pohřbu na evangelických občanech, ale evangelický duchovní nesměl tak učiniti na katolických nikdy.⁸¹

Uvedím niekoľko príkladov na to, aké problémy mali reformovaný farári kvôli týmto nariadeniam. János Végh po svojom príchode do Libiša hneď sa chcel dať do práce a ihneď druhý deň sa hlásil na kancelárii vrchnostenskom v Obřiství, aby dostal povolenie. „Végh s dvěma staršími obrátil se 30. května na direktora Jana Kalubnera. Než byl odkázán na samu vrchnost, na hraběte Frant. Xav. Věžníka, presidenta od apelací v Praze. I odebral se k hraběti, aby se mu představil. Hrabě přijal je 30. května laskavě. Ale zvědev, že nepřišel Végh k přechodní činnosti jako kdys Jessenius, nýbrž že se chce usaditi v Libiši, obořil se zle na jeho průvodčí, Jana Petráčka z Dušník a Václava Žižku z Libiše, nadal jim rebelantů a prikázal, aby ke krajskému úřadu nechodili, že on vše vyšetří.“⁸² Nasledujúci deň Végh išiel sa predstaviť krajskému hejtmanovi kouřimského kraja, barónovi Karlu Bienenberkovi. Sprievodcovia sa báli ho odprevadiť ku barónovi Bienenberkovi, lebo im to gróf Věžník zakázal. Od baróna Végh dostal povolenie k vykonávaniu krstu a večere Pánovej. V tú noc sa ešte všetci traja vrátili späť do Byškovíc. Tamojší spoluveriaci sa veľmi radovali tomu, že Végha v Prahe nezatkli. „Ale již 2. června předvolal direktor Žižku a Petráčka a vyšetřoval, proč šli přes zákaz hraběcí ke krajskému hejtmanovi, a vyzval skrze ně Végha, aby mu podal zprávu.

⁸¹ Památník, p. 28-29.

⁸² Hrejsa: Végh, p. 36.

Végh váhal a jen aby oba bratří uchránil před trestem, dopsal direktorovi, jak se věci měly, a že oba byli úředně vyzbáni, aby se dostavili. Oznámil též direktorovi, že mu bylo dáno svolení vysluhovat večeři Páně a křtem. Oba starší donesli list direktorovi a ten poroučel Žižkovi, aby Végha u sebe v Libiši netrpěl. Ať prý odejde do sousední vesnice.“⁸³ Na nátlak grófa Věžníka sa Végh musel presťahovať v októbri 1783 z Libiša do Byškovíc. Až len v roku 1787 dostal povolenie od cisára ubytovať sa v pôvodnom sídle svojho sboru v Libiši a vystaviť tam modlitebňu.

Veľké pohoršenie budilo medzi maďarskými farármi v roku 1783 spôsob jednania s pastorm Sámuelom Oroszom, príslušníkom nižšej uhorskej šľachty . Bol to starší farár, ktorí už slúžil niekoľko rokov v obci Gáva v župe Szabolcs. Hrejsa o incidente píše nasledovne: „Dne 21. července 1783 prišiel do sousedního sboru Vtelna z Uher nový duch. Správce Samuel Oros de Fehér Besseriká se svojí manželkou Alžbetou, roz. Bessengeiovou.⁸⁴ Přijeli pozdě večer a uchýlili se k sedláku Janu Vaňkovi č. 6, kde jim sbor zatím připravil byt. Ještě si neodpočinuli po cestě ani nepojedli a již přišel do jich světnice vrchnostenský úředník s rychtářem, který v ruce nesl okovy a řetězy. Vytkl jim, že jako cizinci nesmějí se tu zdržovat. Mají ihned odejiti, sice bude sedlák, který je přijal, v okovech uvezněn. Nebylo pomoci. Hned musil pastor s chotí vsednouti na vůz a za noci jeti dále, co bylo po nich se všech stran házeno kamením. Stěží se na voze ukryli pod plachty. Den nato dojeli do Libiše, jako nejbližšího ev. Sboru. Sotva tu pobýli 3-4 dny, již došel Végha od vrchnosti z Obříství list, že v Libiši je dosazen jen jeden pastor. Proto ať druhý pastor

⁸³ Hrejsa: Végh, p. 37-38.

⁸⁴ Végh vo svojom Híradás uvádza rodné priezvisko ženy kazateľa Orosza ako Bessenyei. Híradás, p. 64.

ihned klidí dál. Nezbylo jim než odejít do Krp u Vtelna, kam byli poukázáni kraj. úřadem v Boleslavi. Tam ve stodole konal bohoslužby pro Vtelenský sbor, bydle v cjatrné komoře, až cís. dekretem z 16. února 1785 bylo mu dovoleno ubytovati se ve Vtelně.“⁸⁵

Reformovaný kazatel vo Vsetíne a Kloboukoch István Kálnay mal niekoľko roztržiek aj so svetskými vrchnosťami, aj s predstaviteľmi katolíckej cirkvi. Bol za nich dvakrát trestaný aj žalárom. Napokon v roku 1792 ho gubernium zbavilo voliteľnosti vo všetkých moravských reformovaných zboroch, takže bol prakticky vypovedaný zo zeme. Jeho vina spočívala v tom, že zakazoval svojim farníkom platiť katolíckemu kňazovi štólu za úvod a neinformoval katolíckeho farára o plnení svojej funkcie. „Po márném úsilí o zrušení suspenze zakotvil konečně Kálnay v Růžďce na Valašsku, kam se přestěhoval z Klobouk 24. prosince 1792. Čelnové chudého reformovaného sboru v Růžďce si Kálnaye oblíbili a při jednání o jeho potvrzení za kazatele mu dali nejlepší vysvědčení, které zaslali přímo na moravské gubernium; to však dlouho nechtělo zrušit původní rozhodnutí o Kálnayově sesazení a teprve 5. listopadu 1793 svolilo, aby byl ustanoven pastorem v Růžďce. Svou nepřízeň ke Kálnayovi osvědčila též evangelické konsistoř, která mu vzdor souhlasu gubernia vydala ustavující dekret až 23. února 1796, kdy už byl Kálnay na konci svých fyzických i morálních sil. Zemřel v Růžďce 6. června 1798 ve věku 35 let.“⁸⁶

Pozoruhodný je prípad a krátky život mladého kazateľa, Istvána Ballu. „Balla si vysloužil pohrůžku sesazením za to, že poskytl duchovní útěchu umírající evangeličce, která dosud

⁸⁵ Hrejsa: Végh, p. 42.

⁸⁶ Pražák, p. 89.

úředně nevystoupila z katolické církve. Tento jeho přečin zavdal podnět k rozsáhlému vyšetřování, jež prošlo služebním postupem všemi příslušnými instancemi rakouské monarchie od vrchnostenského úřadu v Letovicích přes krajský úřad v Olomouci a moravskoslezské gubernium v Brně až do českorakouské kanceláře ve Vídni. Balla byl taky několikrát obviněn, že připouští proselyty k náboženským cvičením bez ohlašovacího lístku a že pohřbívá na katolickém hřbitově evangelíky bez vědomí katolického faráře. Proti všem těmto útokům se Balla odvážně a obratně hájil a nakonec mu bylo len uloženo, aby si osvojil úřední předpisy týkající se evangelíků. Balla, jenž přišel do Vanovic přímo z učeben šarišskopotockého kolegia, tak získal hned v počátcích svého působení tvrdou školu života, která sice zocelila jeho charakter a upevnila jeho sebevědomí, avšak zároveň i podlomila jeho zdraví a Balla zde zemřel již v r. 1796 ve věku pouhých 40 let.⁸⁷

3. 7. Odchody maďarských kazatelův zo zborov

Na odchode kazatelův sa zaslúžila najmä bieda. Oni sami by ešte možno aj trpeli ďalej, ale nechceli týrať svoje rodiny a preto sa rozhodli z nich mnohí, že sa vrátia domov. Popri biede však u niektorých z nich hrali rolu osobné dôvody. Na to, že doma sa im bude dariť dobre, mnohým dávala nádej reč rektora šarišskopotockého kolegia Istvána Szentgyörgyiho zo septembra 1782, v ktorej zaznelo, že „Jde o 3 léta! Nelíbilo-li by se pak vám tam, můžete se vrátit. A pak na základě

⁸⁷ Pražák, p. 89.

vysvědčení o Vašem se osvědčení dostane se vám předních farností.“⁸⁸

Za platobnú neschopnosť zborov nieslo vinu to, že zbory mali prispievať nielen svojim farárom, ale aj na plat superintendenta a na taxy pre viedeňské konsistorium. Zhoršili sa hospodárske pomery a od v roku 1787 vypuknutej rakúsko-tureckej vojny nepretržite trvajúcej vojny až do skončení napoleonských vojen odvádzali tiež nemalé peniaze od obyvateľov. Preto príspevky na plat pastorovi a superintendentovi odmietali platiť na mnohých miestach. Farári trpeli spolu s ľudom. János Inczédy, farár v Růžďce píše vo svojom liste superintendentovi Blažkovi: „Lituji ten lid z duše... Nemohu vyjádřit, jak mě ten lid má rád a také já jej, ale co je to platné, když nemohu nemilovat sebe a svou rodinu a jsem povinen starat se o ně.“⁸⁹

Tí farári, ktorí sa neuspokojili s mzdou, ktorú im nakoniec zbory platili a nezvolili si ako riešenie vrátiť sa do Uhorska, vymáhali si svoje peniaze pomocou vrchností⁹⁰.

Javornický farár István Breznai už v júni 1784 zistil, že nemá nádej na získanie nedoplatku mzdy, lebo v zbore má mnoho takých, ktorí umierajú hladom. Breznai mal veľkú zásluhu na tom, že mnohí študenti šarišskopotockého kolegia prišli ako farári do českých zemí. Napriek svojmu počiatocnému nadšeniu kvôli veľkej núdze už v roku 1786 opustil Javorník a vrátil sa do Uhorska.⁹¹

⁸⁸ Hrejsa: Végh, p. 24.

⁸⁹ Pražák, p. 92.

⁹⁰ Krajský úrad v Chrudimi pomohol farárom ku svojim peniazom tak, že nechal 6. septembra 1792 hospodárskemu úradu rychmburskému, aby neboli bránení nekatolíci v konaní domácich a poľných prác ani o katolíckych sviatkoch. Srv. Pražák, p. 85.

⁹¹ Srv. Pražák p. 91.

V tom istom roku opustil valašský Liptál aj József Steller, ktorý dostal pozvanie od varsánského zboru. Kazateľské miesto v Uhorsku nebolo ľahké dostať, totiž otvorili niekoľko nových vysokých kalvínskych učilíšť a tie vyprodukovali potrebné množstvo farárov. Napríklad farár na Valašsku v Hrubej Lhote Mihály Vámosy sa dal zapísať do poradovníku farárov čakajúcich na miesto v Uhorsku tri roky pred svojim odchodom. Odišiel na jar roku 1792 a pôsobil najprv v Lastomíru na východnom Slovensku, a potom a rokoch 1801-1820 vo Vyšných Revištiach v užhorodskej stolici.⁹²

Postupne odchádzali aj ďalší farári. V roku 1788 odišiel tiež kvôli núdze aj český superintendent Ferenc Kovács⁹³ a po ňom celá rada ďalších (napr. Imre Csider, János Thuróczy), dokonca aj nástupcovia Kovácsa v superintendenčnom úrade Samuel Szűcs a György Fazekas.

O príspevku na superintendečný plat píše liptálsky kazateľ Pavel Šlachta superintendentovi Blažkovi v roku 1798, že „...od nás nedostanete na salár žiadne peníze, poněvadž naši lidé ještě nikdy nežili v takové chodobě jako nyní... I my kněží žijeme ve velké bídě, protože nám nemohou nic platit.“⁹⁴

Mnohí farári sa nevrátili domov z vlastného rozhodnutia; Joel Jessenius bol zbavený dvorským dekrétom z 23. septembra 1787 úradu kvôli obsahu svojho spisu na počesť tolerancie.

Jessenius „požádal na podzim r. 1786 gubernium o povolení k tisku pro svou promluvu, modlitby a písně na počest

⁹² Srv. Pražák, p. 99.

⁹³ Na mieste svojho nového pôsobenia, vo Velezdu našiel ešte väčšiu biedu ako v Čechách a tak v roku 1793 sa vrátil pod správu Blažkovu na Moravu do Velké Lhoty u Dačic. Do Čiech sa nemohol vrátiť, lebo jeho nástupca, superintendent Samuel Szűcs zrejme z obavy, že by chcel naspäť aj miesto superintendenta, vôbec neodpovedal. Kvôli svojej chorobe však nemohol dlho slúžiť a tak na jar 1798 sa znovu vešiel do Uhorska, kde žije len z almužny poskytovanou predtiskou superintendenciou. Zomrel okolo 1799-1800. (Srv. Pražák, p. 98.)

⁹⁴ Pražák, p. 92.

tolerance. Gubernium jej vyzvalo 3. listopadu 1786, aby si vyžádal pro svůj spisek povolení cenzury, avšak ještě o osm měsíců později 2. července 1787 sděluje Úřad pro revizi knih guberniu, že žádnou podobnou žádost od Jessenia neobdržel. Krátce na to 15. července poslala cenzura guberniu návrh, aby Jesseniova žádost byla zamítnuta z důvodů obsažených v příloženém posudku cenzora Procházky. Procházka spatřoval hlavní nebezpečí Jesseniova spisu v tom, že byl poznamenán vlivem těch luteránských a kalvínských učenců, kteří doporučují místo slepé víry samostatné přesvědčení, a tím působí i na mnohé osvícené pastory v Rakousku. Vytýkali Jesseniovi rovněž náboženskou nesnášenlivost, s níž se snaží vydávat helvétské vyznání za jedinou samospasitelnou víru pro všechny a pokouší se vzbudit ve čtenářích dojem, jako by mu byl oddán i sám císař. Ačkoliv cenzura navrhovala jenom zamítnutí tisku Jesseniovy knihy a nikoliv trest pro jejího autora, vzbudilo její zdánlivě nevinné odůvodnění zamítavého posudku velký rozruch a vedlo k Jesseniově suspenzi, k níž došlo patrně z iniciativy nejvyšších dvorských míst informovaných o celé záležitosti českým guberniem. S obsahem dvorského dekretu z 23. září seznámilo gubernium hned počátkem října 1787 krajský úřad v Berouně i českého reformovaného superintendenta Kováce zvláštním připisem, v němž uvedlo jen tolik, že Jessenius jako „autor (spisu o toleranci R. P.) budiž pro své temné a nesnášenlivé smýšlení zbaven místa kazatele“.⁹⁵ Jeho místo obsadil Tamás Kovács. Tiež zaujímavá je história núteného odchodu na dôchodok Istvána Gaála, v tej dobe kazateľa v Bukovciach. Okrem toho, že bol jedným z tých, ktorí prišli medzi prvými, vyznamenal sa

⁹⁵ Pražák, p. 93-94.

hlavne v práci s blúznivcami. Keď sa blížil k sedemdesiatke, nevládal už vykonávať tak služby ako keď ešte bol mladý. Zámienku poskytla „stížnost starších spojeného bukovsko-krakovanského sboru z 19. února 1820, kteří se chtěli zbavit stářím již neschopného Gaála a proto se na něj stěžovali u superintendenta Baky v Hořátvi pro neplnění kazatelských povinností a požadovali jeho násilné sesazení. Ačkoliv k suspenzi pastora na žádost věřících docházelo tehdy jen výjimečně, byla tato žádost církevními úřady urychleně projednána a již 17. srpna 1820 byl Gaál konsistoří propouštěn a přinucen bez jediného haléře odbytného k návratu do Uher. Hlavním důvodem Gaálova suspenze byla nutnost umístit' pstora Gersona Szalatnaye z Dvakačovic. Státní úřady požadovali přeložení Szalatnaye po skandálu, který způsobil, když použil při exekučním vymáhání svého platuna náboženských blouznivcích vojenské asistence.“⁹⁶ Vláda sa v tomto čase kvôli talianskym protihabsburgským zburám obávala, že aj v Čechách vypukne revolúcia. Církevné úřady obetovali tak Gaála, aby na jeho miesto mohli preložiť Szalatnayho. Gaál po príchode do Uhorska už nenašiel nové kazateľské miesto a žil v Migléci (Milhost') na okraji žobráctva. Ďalšie dôvody k odchodu farárov do Uhorska boli choroba: András Szegő, Samuel Kapossy, János Bodnár; rodinné dôvody: Józsefovi Stellerovi zomrela manželka, János Thuróczy chcel poslať svojho syna na štúdium domov, Márton Kővér sa presťahoval za svojim svokrom, Pálom Szentmártonim; Ferenc Paál nevedel prekonať jazykovú bariéru ani po dvadsiatich rokoch služby v Čechách. Zrejme išlo o to, že si nevedel zvyknúť na východomoravské nárečie okolo Vsetína. Ďalším

⁹⁶ Pražák, p. 95-96.

dôvodom k jeho odchodu boli neustále spory s časťou vsetínskeho zboru. Kvôli tomu súril jeho odchod aj superintendent Blažek kvôli opakovaným sťažnostiam zboru a tiež povolil, že na dobu, kým Paál odíde, vsetínski si môžu povolať vikára. Paál sa obrátil na zadunajského superintendenta Józsefa Tóthpapaiho, koho predchodca pred odchodom Paála do Čiech mu prisľúbil miesto vo svojej superintendencii. Po vyše dvoch rokoch čakania mu bolo pridelené miesto vo Varsányi pri Leviciach.⁹⁷ Mihály Vámosy mal spory tiež so svojim zborom na Valašsku a preto odišiel. István Kulifay mal spory s úradmi, v roku 1796 bol zosadený moravsko-sliezským guberniom pre porušenie tolerančných predpisov. Dôvody k odchodu ako vidíme boli rozmanité.

4. Prínosy maďarských kazateľov

4.1. Organizačné zabezpečenie zborov – zriadenie superintendentstiev

Od začiatku maďarskej misie v Čechách farári považovali za svojho nadriadeného predtisského superintendenta Sámuela Szalayho. Považovali ho za neoficiálnu hlavu českých reformovaných cirkví. Obracali sa na neho otázkami, aj prosbami. Szalay cítil za nich zodpovednosť a zasahoval autoritatívne do ich vnútorných záležitostí dokonca aj v disciplinárnych prípadoch.⁹⁸

⁹⁷ Srv. Pražák, p. 100-101.

⁹⁸ „Svědčí o tom případ Pála Szentmártoniho, který přišel v listopadu 1782 do Jimramova a již na jaře 1783 jej chtěl Szalay povolat zpět do Uher pro stížnosti, které na něj slyšel pravdepodobně od jeho kolegů závidících mu výnosné místo v Jimramově. V dopise představených jimramovského sboru superintendetovi Szalayovi, podepsán sedlákem Janem Librou, je vytýkána Szentmártonimu jenom neznalost němčiny, pro niž nemůže jednat s majitelem panství hrabětem Belcredim, avšak Szalay, který píše Kovácsovi, aby sdělil

Farári sa riadili v administratíve v septembri roku 1782 superintendentom Szalaym vydanými inštrukciami, ktoré nazval „Reflexiones ad facilitandem functionem ecclesiasticam V. D. Ministrorum ad Ecclesiae in Regno Bohemia et Marchionatu Moravia Helv. Confessioni addictorum administrandas, recenter evocatorum, accomodatae“.⁹⁹ Je to stručný výťah z hlavných kalvínskych cirkevnoprávných kníh a obsahuje vedľa dogmatických téz, aj praktické pokyny potrebné pre činnosť pastorov. Tieto inštrukcie Szalay poslal každému v českých zemiach slúžiacemu farárovi. Upozorňuje ich pri tom aj na to, aby zachovávali uniformitu v liturgii a agende (t.j. pri krste, sobášoch, pohrebných obradoch atd.) a povoľovali drobné odchýlky len v ceremónii.

Prvú zmienku o potrebe zriadenia samostatnej superintendencie nájdeme v liste Michala Blažka písaného 4. apríla 1783 svojmu protektorovi, grófovi Gedeonovi Rádaymu, kde píše „o radě berněnského krajského hejtmana hraběte Zollera, aby evangelíci žádali císaře o utvoření vlastní konsistoře, která by rozhodovala ve vnitřních záležitostech protestantských církví, jež spadly až dosud pod pravomoc státních úřadů.“¹⁰⁰ Takto sa začalo uvažovať o zriadení moravskej superintendencie.

O pár mesiacov neskôr ako moravskí farári, v lete 1783 začali uvažovať o zriadení samostatnej superintendencie aj

Szentmártonimu jeho rozhodnutí povolati jej zpět do Uher, mu vytýká neplnění pastorských povinností a „pohoršivý život“. V listě Kovácsovi píše, že nevrátí-li se Szentmártoni do Uher dobrovolně, vynutí si jeho odchod násilím. Důvody pro tento příkrý postup sděluje samému Szentmártonimu a kromě neplnění povinností kazatele jsou mezi nimi i tak malicherné věci jako kouření při pohřbech apod. Oprávněnost žalob proti Szentmártonimu bral v pochybnost sám Ferenc Kovács, který odepsal Szalayovi, že o maďarských kazatelích se šíří v Čechách mnoho klamných pověstí a že o případu Szentmártoniho nic neslyšel. Také představenstvo jimramovského sboru nemá – s výjimkou neznalosti němčiny – proti Szentmártonimu námitek.“ Pražák, p. 64-65.

⁹⁹ Srv. Pražák, p. 64.

¹⁰⁰ Pražák, p. 104.

reformovaní pastori v Čechách. Dňa 17. augusta 1783 sa na zhromaždení v Semtěši pri Čáslave uzniesli vyslať deputáciu k cisárovi, ktorá by mala predložiť jeho výsosti ich sťažnosti a prosby a požiadať ho o zriadení superintendencie. Do deputácie boli zvolení János Végh a József Szalay. Ich výsluch u cisára sa konal 5. septembra 1783 v Hloubětíne.

Na základe Véghovho opisu události píše Hrejsa nasledovne: „K provedení toho posláni došlo 5. září mezi 2.-3. hod. odpoledne v *Hloupětíně*, kde císař za vojenského ležení po všecka leta pobýval v hostinci. Přijeli tam fiakrem z Prahy. Když oba delegáti přišli k hostinci, přišel jim vstříc starý, ctihodný muž v císařské uniformě a tázal se přívětivě: „Chcete, pánové, mluvit s císařem?“ „Ano.“ I vedl je stráží dovnitř ke schodům, vedoucím do císařského pokoje. Tu jim řekl: „Zůstaňte zde stát!“ Když pak byli předpuštěni k audienci, byli celí zmateni. Pohled na císaře, „který k nim přišel jako blesk“, cele je přivedl z rovnováhy. Szalay si připravil díkůvzdání a cestou opakoval je Véghovi několikráte, ale nyní pojenou zapomněl vůbec císaře oslovit. Císař sám se jich tázal: „Co jste?“ A oni zmateně odpovídají: „Jsme Uhři.“ Císař rozmlouval pak s nimi velmi přátelsky. Řekli mu, že jsou kazateli v Čechách podle tolerančního patentu. Ptal se, podle které jsou konfesse. „Podle Helvetské.“ Ukazuje na Végha, tázal se: „Ty jsi snad Augsburské konfesse?“ „Ne, Vaše Veličenstvo, jsem také Helvetského vyznání.“ „Tož jste oba Helv. konfesse?“ „Ano.“ „Jste snad Slováci?“ „Nikoli, Veličenstvo, jsme rození Uhři“ (Maďaři). „Ale pravíte, že jste českými kazateli?“ „Ano.“ – Tu rozvažoval císař: „Rození Uhři – čeští kazatele. Jak kázete?“ „Česky.“ „Jak to může být?“ Rozhovor se dál německy. Tu Szalay pravil latinsky: „Snad, nejjasnější císaři, líp se vyjádříme latinsky.“ Císař: „Také porozumím. Jak tedy

kážete?“ „Dosti těžce, hledáme slovíčka ve slovníku atd.“ Císař usmál se: „Dobře, dobře. Co tedy žádáte?“ „Abychom mohli míti superintendenturu.“ „Budete ji mít. Co ještě?“ „Abychom mohli míti školu.“ „Jakou?“ „Aby naši jinoši mohli se vzdělávati k duchovenskému úřadu. Jeť nesnadno povolávati k duchovenskému úřadu. Jeť nesnadno povolávati v případě potřeby z Uher potřebné osoby aneb vhodné kandidáty, znalé lidové řeči.“ Císař: „Synové, nejste s to, abyste takovou školu si zřídili. Ale rád bych vám poradil. Posílejte své syny do Prahy, tam budou moci učiti se a absolvovati humaniora (latinskou školu) a filosofii, pak je posílejte na theologii buď do Pataku nebo Debrecínu.“

Císař se pak ptal dále: „Co ještě si přejete?“ Végh a Szalay, vidouce, že čas pokročil, obávali se, aby další rozmluvou císaře neunavovali a proto nezmíňovali se o stížnostech, jež mu chtěli předložit, ani o prosbách a jen mu podali připravený prosebný a stížný spis. Přijal jej, poklonil se a pravil: „Valete!“ (Buďte s Bohem) a po schodech zase odešel.¹⁰¹ Císař svojí ústný souhlas dotvrdil aj císařskou rezolúciou z 17. novembra 1783, v ktorej povolil reformovaným pastorom, aby si zvolili superintendenta zo svojich radov.¹⁰²

Reformovaná cirkev v českých krajinách získala zvláštny právny štatút v roku 1784, keď cisár Jozef II. vymenoval 1. apríla 1784 za prvého českého superintendenta Ferencu Kovácsa, pastora v Kroune pri Skutči na Českomoravskej vysočine, a 13. októbra 1784 za prvého moravského superintendenta Michala Blažka, pastora v Jimramove pri

¹⁰¹ Hrejsa: Végh, p. 48-50.

¹⁰² Srv. Pražák, p. 104.

Novom Měste na Morave.¹⁰³ Čechy a Morava utvorili v rámci reformovanej cirkvi v českých zemiach dve samostatné jednotky a až do 29. apríla 1785 zodpovedali len zemskej politickej správe. Až od toho dátumu boli dvorným dekrétom podriadení z cirkevného hľadiska evanjelickému konzistóriu vo Viedni, ktoré bolo spoločné pre kalvínov a luteránov. Konzistórium sa malo jedného katolíckeho predsedu.

„Pastoři v Čechách si zvolili 9. června 1784 na zasedání ve Chvaleticích superintendenčního sekretáře¹⁰⁴ Samuela Szúcse a čtyři seniory; pro okrsek chrudimský Joela Jessenia, pro poděbradský Jánose Turóczyho a pro pražský László Baku. Čtvrtý senior Samuel Orosz se měl ujmout úřadu až se zvýší počet sborů a bude nutno utvořit další seniorát. K realizaci tohoto plánu však nedošlo a Samuel Orosz se vrátil již v roce 1789 do Uher. Joel Jessenius nebyl státními úřady potvrzen a na jeho místo byl jmenován pastor ve Sloupnici u Litomyšle János Breznai. Stalo se tak dvorním dekretem z 16. listopadu 1784, jímž byli potvrzeni ostatní senioři. Prvním moravským seniorem se stal r. 1786 kloboucký farář Pavel Šlachta a asi o dvacet let později došlo k rozdělení Moravy na dva reformované senioráty, východomoravský, jehož seniorem byl Šlachta, a západomoravský s prvním seniorem Sándorem Künem, tehdy pastorem v Nosislavi.“¹⁰⁵

¹⁰³ Ako argument pre ich zvolenie môže sa uviesť, že prišli ako prví kazatelia po vydaní tolerančného patentu, a vystupovali najviac do popredia reprezentujúc tak aj ostatných kazateľov. To dal pravdepodobne podnet k tomu, aby ich navrhovali politické úřady na túto pozíciu a v prípade Blažka išlo aj o príhovor uhorských magnátov kalvínskeho vierovyznania. Držal si s nimi kontakt neustále. Boli to hlavne Gedeon Ráday, József Teleki a jeho syn László. S cirkevnou vrchnosťou obaja tiež držali kontakt. Kovács hlavne so superintendentem Szalayom v Miskovci, Blažek však okrem neho aj s Debrecínom.

¹⁰⁴ Profesor Ludovít Csémy v diela z pera Czeglého s menom Samuel Szalay a maďarští reformovaní toleranční kazatelé prekladá túto funkciu ako „notár“. Srv. p. 52.

¹⁰⁵ Pražák, p. 102.

4.1.1. Spory kvôli vymenovaniu Blažka superintendentom

S vymenovaním Kovácsa za superintendenta jeho kolegovia súhlasili, vymenovanie Blažka ale vzbudila odpor a tak vytvorila sa proti nemu opozícia v radoch moravských kazateľov. Vytýkali mu hlavne „príliš veľkorysé řízení církevních záležitostí, opomíjení kalvínských dogmat a světské vystupování.“¹⁰⁶ Breznai a Steller poslali niekoľko listov superintendentovi Szalaymu o tom, že Blažek uprednostňuje bývalých debrecínskych študentov pred šarišskopotockými a posielala ich na najlepšie miesta, lebo ich považuje za schopnejšími.

Steller Blažkovi vytýka aj to, že v českom vydaní Modlitieb Jana Habermanna¹⁰⁷ nezastáva čisté kalvínske učenie, ale hlása luteránske názory. Senior Šlachta z Klobouk, István Csétsi Nagy z Hrubé Lhoty, István Berznai z Javorníka, János Inczédy z Růžďky, István Kálnay z Vsetína, Sándor Kún z Nosislavi a János Simon z Zádveřic napísali žalobu na Blažka. „Žádali oba superintendenty, aby jej napomenuli a přednešli jejich stížnosti též generálnímu konventu uherské kalvínské církve v Pešti.“¹⁰⁸ Predtiský superintendent Szalay videl Blažkovo previnenie v tom, že bral v pochybnosť autoritu Písma. Zátiský superintendent István Szathmári Paksi napomínal Blažka, aby „se neodchyloval od helvetské konfese a nepodceňoval význam kalvínských dogmat.“¹⁰⁹ Po krátkom čase sa ale osobní nepriatelia Blažka vrátili domov do Uhorska, a ostatní si zmenili počiatočný záporný postoj voči nemu s výnimkou jedného z menovaných, Jánosa Simona.

¹⁰⁶ Pražák, p. 105. István Breznai, József Steller, István Balla a Pál Szentmártoni dokonca dali návrh Blažkovi, aby moravské zbory tvorili len seniorát, a podriadili sa buď českej superintendencie, alebo jednej z maďarských reformovaných. Okrem nich však tento návrh nikto nepodporoval. (Srv. Pražák, p. 105.)

¹⁰⁷ Vyšlo v roku 1783 v Brne.

¹⁰⁸ Pražák, p. 106.

¹⁰⁹ Pražák, p. 106

4.2. Hmotné zabezpečenie zborov

Blažkovi nielen svojou povahou sa podarilo skrotiť svojich nepriateľov, ale aj hmotným zabezpečením moravských zborov.¹¹⁰ Obrátil sa v liste na kalvínske centrá v Holandsku a Švajčiarsku. Písal akadémií v Utrechte a Leydene, reformovaným zborom v Amsterdamu, Rotterdame a kalvínskym centrám vo Švajčiarsku. „Již v listopadu 1783 odpoveděl Blažkovi jménem teologické akademie v Ženeve její profesor Jakub Vernet a zaslal mu dar akademie 6 louisdorů (zhruba 55 zlatých) a později zaslali Blažkovi příspěvky též kalvíni z Basileje (300 zlatých) a z Amsterdamu (400 zlatých). Žádosti o podporu zaslal Blažek patrně i jinam, neboť v letech 1785-1786 obdržel peníze také z Gröningen (30 zlatých) a polského sídla Komenského Lešna (200 zlatých).¹¹¹

Blažek na svoju žiadosť k povoleniu zbierky v Uhorsku a Sedmohradsku dostal odpoveď formou cisárskeho dekrétu z 2. novembra 1786.¹¹² Podľa návrhu Istvána Csétsi Nagya z Hrubej Lhoty zbierku usporiadali tak, že „byly nejprve do jednotlivých uherských superintendencií zaslány prosebné listy s výzou k vyhlásení sbírek na moravské reformované sbory, a teprve potom tam odešli kolektanti, opatření průvodním listem superintendenta Blažka.¹¹³ Takto sa dali na cestu pozbierať kolektu vo februári 1787 Sándor Kún z Nosislavu a János Simon z Zádveřic. Krátko potom sa dali na cestu istván Csétsi Nagy z Hrubé Lhoty a senior Pavel Šlachta z Liptálu. V roku

¹¹⁰ Za príklad mu stál nemecký luteránsky zbor v Brne: Vedenie zboru, ktoré pozostávalo z nemeckých továrníkov (Köffler, Hopf, Bräunlich) sa obrátilo na zámožných luteránskych továrníkov a počas roku 1782-1783 získali tak vyše 5000 zlatých. (Srv. Pražák, p. 107)

¹¹¹ Pražák, p. 107-108.

¹¹² Chceli z toho financovať plat farárov, náklady na zriadenia kostola a farských úradov a potom na plat superintendenta a taxy na viedeňské konsistorium.

¹¹³ Pražák, p. 108.

1787 počas pol roka cestovania Kún nazbieral 782 zlatých, z čoho ostalo 500 zlatých po odčítaní výdavkov na cestu. Na jeho podnet zorganizoval sedmohradský reformovaný superintendent Zsigmond Eperjesi veľkú zbierku. Poradil potom Blažkovi, aby zozbieranú sumu obrátil na tisk kníh.¹¹⁴ Simon doniesol 460 zlatých, o finančnom úspechu Istvána Csétsi Nagya nie sú správy. Je len isté to, mal namierené do Miškovca. Z jeho snahy ťažil pravdepodobne až len Pavel Šlachta, ktorý priniesol na Moravu sumu vyše 200 zlatých, ktorú zabezpečil predtisský superintendent Szalay. Vyzval ku zbierke všetkých svojich podriadených seniorov. Aj v zátiskej superintendencii sa konali zbierky. Odtiaľ debrecínsky kazateľ István Deáki poslal sumu 640 zlatých, a komárňanský seniorát prispel najprv sumou 267 zlatých, o vyše roka potom o ďalších 90 zlatých.¹¹⁵

„Čistý výnos sbírek v Uhrách činil 2.400 zlatých. Dvë tretiny z nich uloží superintendent Blažek 6. března 1789 na 6% úrok u brněnských továrníků Hopfa a Bräunlicha a zbytek 19. května 1789 u vídeňského agenta uherských kalvínů Samuele Nagye. Tato obchodní transakce zabezpečila pro první dobu finanční základnu reformované církve na Moravě a v letech 1789-1803 jí vynesla jenom na úrocích 1.358 zlatých.“¹¹⁶

Peňažný fond vytvorený kolektami v Uhorsku umožnil maďarským reformovaným pastorom, aby z neho pravidelne podporovali vdovy kazateľov¹¹⁷, študentov a kandidátov kazateľského úradu, ktorí po štúdiu slúžili nejaký čas u

¹¹⁴ Srv. Pražák, p. 109.

¹¹⁵ Srv. Pražák, p. 109-110.

¹¹⁶ Pražák, p. 110.

¹¹⁷ Bola to jednorázová podpora a činila polovinu ročného platu manžela. (Srv. Pražák, p. 111.)

Blažka ako vikári, kým dostali riadne miesto v niektorom z moravských zborov.“¹¹⁸

4.3. Literárna činnosť maďarských kazateľov

V tolerančnej dobe boli vydané hlavne dogmatické príručky, kancionály, zbierky kázni a modlitieb. Už v roku 1783 vydal János Végh prepracovaný preklad¹¹⁹ náboženského diela významného lekára a teológa Istvána Hatvaniho, o Večere Pánovej s názvom *“Krátká príprava k sväte Večeři Páně v otázkách a odpovědích mládeži církví českých obnovených předložená“*. Pripojil k tomu aj poriadok krstu.¹²⁰ Preložil aj jeden z dvoch symbolických kníh maďarskej kalvínskej cirkvi, Heidelbergský katechizmus, ktorý bol potom upravený podľa spracovania maďarského farára Sideria pre ľudové školy. Prekladu druhej symbolickej knihy, Helvétskej konfesie sa ujal József Szalay. Dokončil ho krátko pred svojou smrťou. Vo svojej záвете si prial, aby jeho blízky priateľ János Végh sa postaral o to, aby kniha vyšla a za tlač sa malo platiť z peniazov, ktoré zanechal. Ešte v rok jeho úmrtia 1784 vyšla kniha post humus pod názvom *„Krátké a sprosté vyznání a vysvětlení víry čisté křesťanské“*.

Végh vydal aj podľa maďarskej agendy užívanej v predtiskej kalvínskej superintendencii *„Agendu, to jest Pořádek křtění, přisluhování večeři Páně, přisluhování nemocným, uvádění šestinedělek, oddávání, pohřebných a jiných k službám Božím příhodných modliteb k užívání církví českých reformovaných.“*

¹¹⁸ Pražák, p. 111.

¹¹⁹ Pomohol mu pri tom Václav Matěj Kramerius, ktorý ho učil po česky.

¹²⁰ Celým menom „Pořádek křtu, kterýž od D. C. H. Pana Samuele Szalay v kraji za řekou Tyssa řečenou, v království uherském superintendenta, nejjasnějšímu císaři Josefovi slavného toho jména druhého podán byl“, Pražák, p. 116.

Bola to prvá liturgická príručka českých kalvínov po vydaní tolerančného patentu.¹²¹

Aj Michal Blažek sa venoval prekladateľskej činnosti. Preložil trojzväzkové dielo debrecínskeho teológa Mihálya Benedeka. Po česky vyšlo s titulom „*Návod k přednáškám z křesťanského náboženství*“. Preložil tiež viacero vydaní zažitých *Szikszaiové modlitby* (1. vydanie 1796).

Maďarskí kazatelia nielen prekladali, ale písali aj vlastné diela. Medzi najvýznamnejšie spomedzi nich patrí Véghov *Nachricht von der Entstehung der reformierten Kirchen-Gemeinden in Böhmen* z roku 1819. V maďarčine vyšiel k tomu aj dodatok, v ktorom sa sťažuje „svým krajanům na nevděčnost českých reformovaných sborů, které dávali od desátých let devatenáctého století přednost českým patorům, vystudovavším v Uhrách, před syny maďarských kazatelů.“¹²²

4.4. Českí študenti na maďarských školách

Ihneď po vydaní tolerančného patentu sa prejavil záujem Čechov helvétkého vyznania o poslanie svojich detí na štúdium do Uhorska. Blažek už 16. augusta 1782 informuje v liste superintendenta Szalayho o troch dospelých javornických občanoch, ktorí by radi študovali v Debrecíne alebo v Lučenci,¹²³ a zmieňuje sa o podobnej snahe aj Ferenc Kovács vo svojej prvej správe zátiskému superintendentovi Samuelovi Szilágyimu. Žiadosť českých poddaných o získanie alumnátu poslal Kovács aj predtiskému superintendentovi Szalaymu. Ešte pred Blažkovým listom jednali o možnosti štúdia v Uhorsku českí poddaní s agentmi uhorskej kalvínskej cirkvi.

¹²¹ Pražák, p. 118.

¹²² Pražák, p. 126.

¹²³ Prví českí študenti prišli do Debrecína až v roku 1783. Pražák, p. 46.

Aj samotný cisár Jozef II. pri audiencii v októbri 1783 odporúčal českým reformovaným kresťanom, aby svojich synov posielali na teológiu buď do Debrecína, alebo do Šarišského Potoka. Za zástancov možnosti štúdia študentov z Čiech a z Moravy v Uhorsku sa Bratislavskému agentovi, Jánošovi Mihályfalvimu podarilo získať podporu Gedeona Rádayaho, a tomu Ferenca Rhedeyho, predstaviteľov maďarskej kalvínskej šľachty. Maďarská kalvínska šľachta poskytla veľkú finančnú podporu pre študentov z českých zemí. Okrem nich na tento účel oferovali aj jednoduchí darcovia z ľudu, ako aj predtiská superintendencia. V roku 1804 sa aj generálny konvent uhorskej reformovanej cirkvi v Pešti venoval tejto záležitosti a priniesol rozhodnutie, v ktorom bolo doporučené všetkým superintendenciám, aby raz za rok vyhlásili vo všetkých zboroch zbierku pre českých študentov. Toto uznesenie bolo obnovené v rokoch 1810, 1812 a 1814. Presné informácie o pozvieraných sumách nie sú známe. „Víme jen, že v podunajské superintendenci sebrali na tento účel do r. 1823 2.379 zaltých, jež však byly použity na stavbu reformovaného sboru v Pešti. Pešťský sbor se zavázal vyplácet úroky z té částky jako pravidelný finanční příspěvek českým studentům studujícím na reformovaných učilištích v Uhrách.“¹²⁴

Vďaka úsiliu už na jeseň r. 1782 odišlo sedem mladíkov na študium do Debrecína (3 Češi a 4 Moravania). Mená prvých českých študentov, ktorí odišli do Uhorska na študium sú nasledovné: „z Čech Jan Robenek a Josef Salášek z Luže, Václav Šnopl z Jenšovic u Luže, a z Moravy Vavřinec a Matouš Nečák, Jakub Lukl a Tobiáš Solnička z Nosislavi.“¹²⁵ Títo mladíci (14-19 rokov) boli v Komárne zadržaní a na základe

¹²⁴ Pražák, p. 150-151.

¹²⁵ Pražák, p. 138.

toho, že nemali povolenie vojenských úradov, podozrievali ich z toho, že chceli utiecť pred povinným vojenským súpisom. Vec potom dopadla takto: „Komárenský podžupan Imre Bossányi to hlásil 8. listopadu uherskému miestodržiteľstvi, odtud šla o tom zpráva čtrnástého toho mesiace priamo cisari. Presne o mesiac později nařídil předseda českorakouské dvorské kanceláře hrabě Kolovrat českému guberniu, aby celou záležitost náležitě vyšetřilo a snažilo se napříště odchodu českých studentů na studie do maďarských kalvínských škol zabránit.“¹²⁶ Začiatkom roku 1783 nariadilo uhorské miestodržiteľstvo, že na uhorských školách českí študenti bez českými úradmi riadne vystaveného pasu nemôžu študovať.

Napriek týmto nariadeniam sa nepodarilo zadržať všetkých českých študentov. Začiatkom roku 1783 odišli traja chlapci z Moravy na študium do Lučenca, okrem toho bolo rozhodnuté o prijatí do alumnátu šarišskopotockého kolegia troch-troch študentov z Čiech a z Moravy a do kalvínskej školy v Miškovci dvoch-dvoch.

Okrem už menovaných v Potoku študovali pravdepodobne aj Ján Košut z Lhoty u Vsetína a Josef Gerža z Liptálu, v Miškovci od 1789 do 1790 Jan Pail zo Svratoucha a Antonín Frolka z Javorníka. Od 1791 Jan Pail pokračoval svoje študium v Šarišskom Potoku.¹²⁷

V prvej dobe odchodu študentov do Uhorska boli to zväčša mladíci z Moravy. Preto v roku 1791 český superintendent prosil predtiskú superintendenciu o umiestnenie dvoch českých študentov. V roku 1794 požaduje už miesto pre osem,

¹²⁶ Pražák, p. 138.

¹²⁷ Srv. Pražák, p. 140.

a ani nie v priebehu celého roka už pre desať českých študentov.¹²⁸

Aj napriek veľmi nepriaznivej finančnej situácii kolégia v Potoku inštitút prijal v roku 1795 požadovaných osem študentov, menovite Jiřího Opočenského z Peřimova, Matěja Kubeša z Krabčic, Josefa Nešpora z Liblic, Václava Francouza z Osečka, Jana Zajíca z Bošina, Antonína Fleischera z Brozánok, Josefa Šedivého z Obříství a Antonína Vaněka z Hořína. Další dvaja študovali v Debrecíne. Boli to Antonín Bubeníček z Brozánok a Karel Francouz z Poděbrad.¹²⁹

V školskom roku 1810-1811 dosiahol počet českých študentov potockého alumna najvyšší počet, desať. Boli to: Gerson Tardy¹³⁰, Jan Janata¹³¹ a Jiří Štěpánek z Libštátu, Josef Jurista z Vémyslic, Jan Zajíc z Bošina, Josef Fleischer z Brozánok (brat Antonína Fleischera), Samuel Galambossy¹³² z Klášteera, Štěpán Bory z Velenic, František Vedral¹³³ z Rybnice a Josef Havlíček.¹³⁴ Z mien sa dá vidieť, že medzi študentmi boli aj synovia maďarských kazateľov v Čechách.¹³⁵ Kolégium v Šarišskom Potoku bol študentmi z Čiech a Moravy najnavštevovanejšou školou. Pražák udáva, že medzi rokmi 1800 a 1836 ich tam študovalo 52.¹³⁶ Z nich sa vzišli aj prví superintendenti, ktorých materinský jazyk bola čeština, Matěj Kubeš a Jiří Opočenský, a tiež takí, ktorí potom vykonávali literárnu činnosť, napr. Jan Kašpar, Jan Janata, Jan Šolín-

¹²⁸ Srv. Pražák, p. 141.

¹²⁹ Srv. Pražák, p. 141.

¹³⁰ V roku 1811 sa stal farárom v Lysé.

¹³¹ V roku 1816 sa stal farárom v Bučine.

¹³² Jeho otec sa v roku 1810 vrátil do Uhorska a niekoľko mesiacov tam márne hľadal kazateľské miesto. Keby jeho syna neboli zobrali do alumnátu, ten by musel prerušiť štúdium.

¹³³ Zomrel krátko pred ukončením štúdia v roku 1821 v Potoku.

¹³⁴ Srv. Pražák, p. 141.

¹³⁵ Srv. Pražák, p. 141.

¹³⁶ Pražák, p. 142.

Ledecký, alebo syn maďarského reformovaného kazateľa Benjámona Kisa st. Benjámín Kiš ml.¹³⁷

V Debrecíne študovalo oveľa menej študentov z Čiech. Pražák udáva, že v rokoch 1801-1828 bolo ich 28.¹³⁸ Boli to napr. Karel Lukl, vikár v Vsetíne, alebo Josef Roztomilý z Boskovic na Morave, ktorý v roku 1848 dostal poslanie od ministra školstva Józsefa Eötvösa na posúdenie vdelávacej metódy pedagógov v západnej Európe.¹³⁹

Počet študentov z českých zemí v kolegiu v Pápe činil v rokoch 1806-1837 tridsaťtri.¹⁴⁰ Študovali tam traja synovia moravačského kazateľa Jánosa Szalatnayho Jan, Josef a Gerson. Jan a Josef boli aj literárne činní, ako aj Gerson Šoltész a Josef Kačer, ktorí taktiež študovali v Pápe. Študoval tam aj neskorší vikár východomoravského seniora Pavla Šlachty István Garcsík, ktorí musel byť po jazykovej stránke veľmi nadaný, totiž ovládal nemčinu, latinčinu, gréčtinu, hebrejčinu, slovenčinu a po krátkom čase mu nerobila ťažkosti ani čeština. Študentmi reformovaného kolégia v Pápe boli aj syn prosečského reformovaného farára Pétera Molnára Gábor a Jan Vavruška z Prosetína. Gábor Molnár pokračoval vo štúdiu v Lučenci a Jan Vavruška v Kecskeméte.¹⁴¹

Na podnet nosislavského kazateľa, kecskemétskeho rodáka Sándora Kúna v roku 1792 aj v alumnáte v Kecskeméte študovali traja českí študenti, ich mená sa ale nezachovali.¹⁴² Po roku 1802 navštevoval tamojšiu školu syn Sándora Kúna Karel, v roku 1806 už spomínaný Vavruška a medzi rokmi 1809 a 1813 Pavel Jakš. V štyridsiatych rokoch 19. st. tam

¹³⁷ Srv. Pražák, p. 142.

¹³⁸ Pražák, p. 143.

¹³⁹ Srv. Pražák, p. 143.

¹⁴⁰ Pražák, p. 144.

¹⁴¹ Srv. Pražák, p. 144-145.

¹⁴² Náklady na štúdium pre dvoch stál miestny zbor, tretiemu prispieval brat Sándora Kúna, Pál.

študoval väčší počet českých študentov, napr. Adolf a Gustav Kiš, Adolf Šlachta, Ludvík a Josef Šedivý. Aj katolícke gymnázium navštevovalo zopár českých študentov.¹⁴³ Ich počet v rokoch 1807-1820 činil sedem.¹⁴⁴

Českých študentov môžeme nájsť aj v reformovanom kolégiu v Nagykovárosi. Študoval tu napr. už spomínaný Jan Vavruška, ktorý sa potom stal farárom Horních Vilémovichiach, alebo v rokoch 1814-1817 Pavel Jakš, ktorý sa venoval štúdiu filozofie, ekonómii, gréčtiny, všeobecných dejín, fyziky a matematiky.¹⁴⁵

Prípravu na štúdium v Šarišskom Potoku poskytl pre českých študentov kalvínske stredné školy v Miškovci a v Lučenci. Superintendent Szalay sa v Miškovci postaral o bezplatné zaobstaranie štyroch českých študentov: Frolku, Paila, Košuta a Gerža.¹⁴⁶

Kvôli ľahko prekenuiteľným jazykovým bariéram študenti z českých zemí radi navštevovali strednú školu v Lučenci. Toto prostredie ale zosilnilo v protimaďarskom postoji Jana Nešpora, nekoršieho farára v Krabčiciach a Chvaleticiach, a tiež české uvedomovanie Gabriela Molnára, neskoršieho farára v Novom Měste na Morave a Sloupnici. Medzi slávných študentov lučeneckej školy patrili Václav Karafiát, neskorší farár v Německém a Telecím.¹⁴⁷

Aj bratislavské lyceum prijalo mnoho českých študentov. Väčšina z nich absolvovala potom vysokú školu v Debrecíne, Šarišskom Potoku alebo Pápe. Patrili medzi nich potomkovia maďarských farárov Jan a Jozef Szalatnay, Karel Kún, Štěpán

¹⁴³ Srv. Pražák, p. 146.

¹⁴⁴ Srv. Pražák, p. 146.

¹⁴⁵ Srv. Pražák, p. 147.

¹⁴⁶ Srv. Pražák, p. 147.

¹⁴⁷ Srv. Pražák, p. 147.

študoval väčší počet českých študentov, napr. Adolf a Gustav Kiš, Adolf Šlachta, Ludvík a Josef Šedivý. Aj katolícke gymnázium navštevovalo zopár českých študentov.¹⁴³ Ich počet v rokoch 1807-1820 činil sedem.¹⁴⁴

Českých študentov môžeme nájsť aj v reformovanom kolégiu v Nagykovárosi. Študoval tu napr. už spomínaný Jan Vavruška, ktorý sa potom stal farárom Horních Vilémovichiach, alebo v rokoch 1814-1817 Pavel Jakš, ktorý sa venoval štúdiu filozofie, ekonómii, gréčtiny, všeobecných dejín, fyziky a matematiky.¹⁴⁵

Prípravu na štúdium v Šarišskom Potoku poskytli pre českých študentov kalvínske stredné školy v Miškovci a v Lučenci. Superintendent Szalay sa v Miškovci postaral o bezplatné zaobstaranie štyroch českých študentov: Frolku, Paila, Košuta a Gerža.¹⁴⁶

Kvôli ľahko prekenuateľným jazykovým bariéram študenti z českých zemí radi navštevovali strednú školu v Lučenci. Toto prostredie ale zosilnilo v protimaďarskom postoji Jana Nešpora, nekoršieho farára v Krabčiciach a Chvaleticiach, a tiež české uvedomovanie Gabriela Molnára, neskoršieho farára v Novom Měste na Morave a Sloupnici. Medzi slávných študentov lučeneckej školy patrili Václav Karafiát, neskorší farár v Německém a Telecím.¹⁴⁷

Aj bratislavské lyceum prijalo mnoho českých študentov. Väčšina z nich absolvovala potom vysokú školu v Debrecíne, Šarišskom Potoku alebo Pápe. Patrili medzi nich potomkovia maďarských farárov Jan a Jozef Szalatnay, Karel Kún, Štěpán

¹⁴³ Srv. Pražák, p. 146.

¹⁴⁴ Srv. Pražák, p. 146.

¹⁴⁵ Srv. Pražák, p. 147.

¹⁴⁶ Srv. Pražák, p. 147.

¹⁴⁷ Srv. Pražák, p. 147.

Ivány, ako aj českí kalvíni Fabián Hronek, František Lukl, Pavel Španiel, či Josef Holý. V rokoch 1791-1848 lyceum malo 153 študentov z českých zemí.¹⁴⁸

Mnoho českých reformovaných študentov navštevovalo aj evanjelickú školu augsburgského vyznania v Modrej na území Slovenska. Sú to napr. František Kún a Josef Schiller, ktorí potom dokončili štúdium v Debrecíne, ale aj Benjamín Opočenský, Matej Krčál a František Schiller, ktorí odišli na teológiu do Viedne.¹⁴⁹

Ako vidíme, mnohí českí študenti dostali vzdelanie na školách historického Uhorska.

¹⁴⁸ Srv. Pražák, p. 148.

¹⁴⁹ Srv. Pražák, p. 149.

Záver

Napadá ma citát z 1Kor, kde Pavel hovorí: „Ja som zasadil, Apollo polial, ale Boh dal vzrast.“ (1Kor 3,6) Práve týmto citátom by som vedela najviac charakterizovať tú prácu, ktorú previedli maďarskí reformovaní kazatelia v českých zemiach. Oni znovuzasadili zbory, polievali ich nástupcovia a Boh dal vzrast. Po ich práci nájdeme ešte aj dnes fungujúcu cirkev. Toto je ich dedičstvo, ktoré prenechali nám, dnes žijúcim protestantom.

Kým sa o nich hovorí, kým si na nich spomíname, dovtedy bude ich spomienka živá. Nielen Česi si na nich spomínajú. Aj medzi Maďarmi v Čechách je ich spomienka dones veľmi živá. Celý maďarský reformovaný zbor v Prahe aspoň raz do roka oslavuje bohoslužbu v Libiši, v bývalom zbore a kostole Jánoša Végha. To, že pamiatka našich druhov je nám dôležitá a dodnes živá sa odzrkadluje aj v tom, že v roku 2000 sa podarilo zachrániť aj jeho pozostatky. Cintorín v Nebuželochoch, kde bol pochovaný János Végh, jeho žena Judit Végh, rodená Bakos, Eduárd Molnár a Mózes Tardy sa prestal používať už okolo roku 1900. Keď v roku 1999 medzi inými hrobmi aj tieto hroby sa stali obeťami vandalizmu, na podnet maďarského reformovaného zboru v Prahe a s finančnou podporou z Maďarska, Zväzu Maďarov žijúcich v českých zemiach a maďarského reformovaného zboru sa podarilo preniesť ich pozostatky do cintorína v Libiši, kde sú aj dodnes. Chváľudarná bohoslužba z tejto príležitosti sa konala dňa 22. októbra 2000. v Libiši, na ktorej sa zúčastnili reprezentanti Českobratskej cirkvi evanjelickej ako aj Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku.

Moju prácu by som chcela dokončiť s básňou Jana Pelíška

TOLERANČNÍ APOŠTOLÉ

Nad Šaryšským Potokem večera stín
svůj závoj tam od pusty sprádá;
již po městě zmlk ruch denní a čin
a v příbytky ticho se vkrádá.
Slyš! Pojednou mohutný hlaholí zvon
a v ulicích hemživý počíná shon,
a v koleji, kde Kristovy vědy je trón
dav studenstva chtivě se valí,
jak houfy by orlů tu vstaly.

Než náhle ruch zmlká; ztich všeliký ret
dav velebnou postavu zočil;
jest rektor to koleje, ctihodný kmet
Szent Györgyi, jenž v svatyni vkročil.
A jako čilý dnes starce je chvat!
Již na kazatelně zříš šedivce stát,
již slyšíš jej ku Bohu volat a lkát
a po vzdechu víry vždy smělé
dí takto kmet nadšen a vřele:

„Ó syni moji! Vyvolenci Páně!
Ty Arpadovo mužstvo mladistvé!
Zda nežádáš si, aby tvoje skráně
Pán poctil jednou věncem slávy své?
Nuž, slyš! Já Boží řeč mám nyní k tobě.
Jde o koruny věčné! Vyvol sobě.“

„Vy všickni víte, drazí juni moji,
Čím byla kdysi světu česká zem,
když k nejsvětějšímu se zdvihl k boji
lid její pod Žižkou a Prokopem,
když Husité svůj válečný zpěv smělý
od Baltu až v ty Karpaty nám hřměli.“

„Jen z prachu Husova, jež v Rýn sběr smetla,
se zrodil Luther, Cvingli, Kalvin nám.
Jen kalich husitský tu dráhu světla
ukázal novým lidstva dějinám.
Jen za těch českých bohatýrů stopou
den nový rozbřesknul se nad Evropou.“

„I to vám známo, jak ze záplav krve
pak vzešla Českých Bratří Jednota;
jak růže nebes zkvetly tam, kde prve

vše hubil Říma mráz a mrákota;
vždyť Komenského krásné ideály
i mne i vás, ó drazí, odchovaly.“

Než kdo by radil, Hospodine, Tobě,
kam Ty máš vésti lidských dějů běh?
Kdo neslyšel z vás, kterak škůdců zlobě
dal zplenit Pán ty žírné nivy Čech
a jak jen zoufalosti poušť tam nemá
se rozprostřela pod římským Anathema!“

Co pravdy Boží bylo tam a světla
a všecken víry utěšený skvost,
ach, ve hrob hrůz a zmaru strašně smetla
to fanatismu slepá zuřivost!
A nad Siona rozbitými trupy
se vznášeli jen Loyolovi supi.

Než dosti o tom... Ač jsou mdlá má slova,
vám slza s hněvem v oku zápasí.
Radš lepší zvěst ta doba Josefova
nechť ústy mými teď vám ohlásí.

„Div veliký se udál v české zemi!
Jak zazněl s trůnu tolerance hlas,
hrob církve ubité, již dávno němý,
se otvírá. A škůdcům na úžas
lid zvláštní, – Husův lid tam z mrtvých vstává
a vděčné Hallelujah provolává!“

„I líbá v slzách ta svá Písma svatá,
jež ušla Koniášům zuřivým,
a muž i žena, kmet i jinoch chvátá
se přiznat ku kalichu, k otcům svým;
a přes hrozby a světa chechtot šklebný
jdou pravdě Boží stavět modlitebny.“

Však pojednou jim klesá ruka čilá
a z hrudi bolestný se dere vzdech:
Co prospěje zdar všeho toho díla,
když nezazní hlas Boží v síňcích těch?
Kdo bude stádce vodit ku prameni,
když sluhů Slova, kazatelů není?“

A přes ty naše Karpaty a Tatry,
až sem do Šaryšského Potoka

se pláč ten vznáší, prose nás co bratry,
již ctíme téhož spásy proroka:
Ópotěšte zem českou, mučednici!
Ópošlete nám žence na vinici!“

Ó synáčkové moji, mužstvo Páně!
Vy tušíte již řeči mojí cíl.
Vám v oku jiskří se, vám planou skráně,
vy neoslyšíte ten český kvíl!
Z vás půjdou do Čech někteří, to háhám;
to pro Boha a pro Krista dnes žádám.“

„Vy pomněta na apoštolské pluky:
kdo větší úlohu kdy na se vzal?
Jak ovce bezbranné šli mezi vlky,
a aj, kdo moci jejich odolal?
Ať hořem brali se a pustinami,
Pán vítězil v nich, mluvě: Já jsem s vámi!“

A tak i s vámi bude ten Král králů,
kdo v Husovu se odhodláte zem.
On zdvihne z mdlob vás, potěší vás v žalu,
On obhájí svým mocným ramenem
Vždyť On to jest, jenž mnou vás prosí: Jděte!
Ať český Sion zplněný zas zkvete!“
Tak promluvil Štěpán Szent-Györgyi. –Ta řeč
jak ze sopky láva a lila
a starocova slova jak dvojsečný meč
se do duší studentstva ryla.

I zabouřil jásot nad tím, co řek,
z řad přítomných junáckých druhů;
a Kováč a Molnár a Szalay a Végh
ti první jsou z Kristových sluhů,
jenž srdnatě zvolali: „Pán to chce mít!
A proto my chceme v tu českou zem jít
a Kristovo slovo náš meč i náš štít!
Ty sám srdce mužné a čisté
nám stvoř k tomu, Ježíši Kriste!“

Tak zvolali směle a směle též šli
v zem nezměrné slávy i trudu,
by zryli, co udupal nepřítel zlý,
by vzdělali bēdnou tu půdu.
Dost zažili strastí, dost smíchu a han;
však věrné jich snaze přec tak žehnal Pán,

že zas zkvetl zplněný sionský lán,
jenž dnes vije díky svých věnce
pro chrabré ty uherské žence.

Použitá literatura:

- Bednář, František: Památník Českobratrské církve evangelické, Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti, Kalich, Praha 1924, 480. s.
- Burian, Ilja: Vývoj církevní organizace evangeliků za protireformace in: Čeští evangelíci a toleranční patent, Studie a texty Komenského evangelické bohoslovecké fakulty, Kalich, Praha 1982, 150. s.
- Curius, Josef: Seznam tolerančních kazatelů, rukopis, b.m., 1955, 8. s.
- Czegle, Imre: Samuel Szalay a maďarští reformovaní toleranční kazatelé, Příspěvky k dějinám česko-maďarských církevních styků v prvním desetiletí po tolerančním patentu, Synodní rada Českobratrské církve evangelické, Praha 1985, 69. s.
- Evans, R. J. W.: Vznik habsburské monarchie 1550-1700, Argo, Praha 2003, 593. s.
- Hrejša, Ferdinand: Jan Végh, K 150 letému výročí tolerance, Nákladem Blahoslavovy společnosti v Praze I., Klementinum (Husova fakulta), 1930, 136. s.
- Medek, Jan Zdeněk: Na slunce a do mrazu – První čas josefinské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě, Kalich, Praha 1982, 382. s.
- Melmuková, Eva: Patent zvaný toleranční, Mladá fronta, Praha 1999, 239. s.
- Pescheck, M. Christian Adolph: Geschichte der Gegenreformation in Böhmen Bd.1. und 2., Arnoldische Buchhandlung, Leipzig 1850, 504. s. a 570. s.
- Pražák, Richard: Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1962, 254. s.

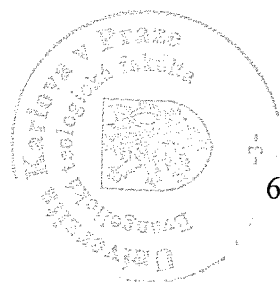
- Tardy, Dr. Heřman z: O prvních kazatelích, České evangelické reform. církve, po udělení tolerančního patentu ze dne 13. října 1781 z Uher do Čech a do Moravy přišlých, Nákladem „BLAHOSLAVA“ křesť. sp. ml. mužů, Královské vinohrady 1909, 36. s.
- Wégh, János: Híradás a csehországi református gyülekezetek keletkezéséről, z nemeckého originálu Nachricht von der Entstehung der reformierten Kirchen-Gemeinden in Böhmen preložil Czegle Imre, Sárospatak, 1954, 90. s.

Príloha:

List superintendenta Szalayho moravským zborom z 7. augusta 1782

...Die 7a Augusti som poslal list písaný v maďarčine a Jánosovi Novákovi mladšiemu som to dal preložiť do slovenčiny a taktiež pod subscriptiou Jánosa Nováka sme ho posielali z Kaku pochádzajúcim Tomášem Zdeňkem komunitám na Morave. Krátka summa listu je len taká: Od času, ako sme počuli o rozhodnutí Jeho majestátu kráľa ohľadom povolenia slobodnej praktizácie všeobecnej bohoslužby podľa confessio helvetica na Morave a v Čechách, je nám známe z listov pánov agentov, ako aj zo všeobecnej znalosti, že aj do tých provincií by bolo treba podľa vyšších nariadení povolať a poslať bohoslovcov z Uhorska. Od tých čias sa usilujú predstavení našich eklezií poslať do nich bohoslovcov, ba 21. mája sme písali list v Nosislave zdržujúcemu sa podstivému človeku s menom János Bartus, aby nás o nich (o zboroch) informoval, že či je už dovolené vojsť bohoslovcom na Moravu a do koľkých miest by bolo treba určiť bohoslovcov? Ale o týchto veciach sme nedostali list zo všetkých miest, ale len z všeobecnej počutia je nám známe, že niektoré obce odtiaľ čakajú bohoslovcov. Ale na základe takej neistej správy nebolo doteraz radno vyslať bohoslovcov. Preto teraz dávame vašej Milosti na vedomie, že tým zborom, ktoré chcú pre seba vyžiadať bohoslovca, nech im dá vaša Milosť tieto veci na vedomie 1. Že nech každá obec dá na zvláštnu listinu, že chce povolať bohoslovca. V tom liste nech zapíše, že aký plat chce prideliť ročne bohoslovcovi a tento list nech opečiatkujú s pečaťou obce, alebo keby takú nevlastnili, nech subscribujú to dvaja-traja z predstavenstva eklezie a nech to

opečiatkujú. 2. Keď viacero obcí chce držať jedného bohoslovca, nech aj tí sa zapíšu na list aj s platom prisúdeným bohoslovcovi. 3. Keď obce chcú poslať vozy, alebo hotovosť na cestovné výdavky bohoslovcov, tie nech sú tu buď koncom augusta, alebo začiatkom septembra, aby bohoslovci mohli dôjsť na cestovanie vhodný čas na miesto určené pre nich. 4. Tie obce, ktoré chcú požiadať o učiteľa, nech aj tí podľa týchto (pokynov) napíšu svoju vôľu. Nech o týchto potom vaša Milosť upovedomí dôstojného pána superintendenta Samuela Szalayho bývyjúceho v meste Miškolc. Toto som chcel podľa nariadenia dôstojného pána superintendenta vašej Milosti dať na vedomie, želajúc, aby Pán Boh dal šťastný prospech svätému úsiliu vašej Milosti. Ostávam verný sluha vašej Milosti, János Novák.

Zoznam maďarských kazateľov, ktorí odišli do českých zemí po vydaní tolerančného patentu citovaný podľa Curiusa:

Seznam tolerančních kazatelů

Sestavil: Josef Curius

Do Čech přišli:

Jméno	Česká výslovnost	Působíště	
1. Ákos András	Ondřej Ákoš	Mošovice Semtěš Sloupnice Černilov Borová Pracoval v Čechách 49 let	1783-1787 1787-1789 1789-1802 1802-1805 1805-1832
2. Bacsá Máté	Matouš Bača	Klášter Vysoká Celkem v Čechách 21 let	1783-1793 1793-1804
3. Baka László	Ladislav Baka	Hořátev superintendent Celkem v Čechách 37 let	1783-1820 1810-1820
4. Bari Mihály	Michal Bari	Svratouch Bučina Hradiště Celkem v Čechách 48 let	1784-1787 1787-1792 1792-1832
5. Baranyai Béla	Vojtěch Baraňai	Borová Dvakočovice Celkem v Čechách. Patrně se vrátil do Uher.	1800-1804 1804-1810
6. Bodnár János	Jan Bodnár	Sázava Celkem v Čechách půl roku. Vrátil se pro nemoc do Uher, kde zanedlouho zemřel.	1786-1787
7. Breznay János	Jan Breznay	Sloupnice	1783-1788

			Velim	1788-1800
			Byl "sslakem poražený" Zemřel 18.5.1800 po 17 leté práci v Čechách.	
8.	Beréty István	Štěpán Beréty	Velenice Chleby Libiš Lysá n/L. Celkem 14 let v Čechách. Vrátil se do vlasti.	1783-1789 1789-1793 1793-1796 1796-1797
9.	Csider Imre /Tsider/	Imrich Čider	Semtěš Černilov Ledčice Celkem v Čechách 16 let. Vrátil se domů.	1783-1787 1787-1791 1791-1799
10.	Csomor János /Tsomor/	Jan Čomor	Libštát Krabčice Celkem v Čechách 21 let.	1783-1800 1800-1805
11.	Fazekas György	Jiří Fazekaš	Ledčice Kšely Superintendent Celkem v Čechách 26 let. Vypovězen z Čech pro opilství.	1784-1791 1791-1810 1799-1810
12.	Forgács András	Ondřej Forgáč	Soběhrdy Bošín Celkem v Čechách 15 let.	1801-1804 1805-1816
13.	Gaál István	Štěpán Gál	Telecí Proseč Soběhrdy Chleby Libštát Spojené sbory: Krakovany a Bukovka Celkem v Čechách 37 let. Vypovězen do Uher pro opilství.	1783-1790 1790-1793 1793-1799 1799-1803 1803-1805 1805-1820
14.	Gaál Mihály	Michal Gál	Bučina Hradiště Bukovka Celkem v Čechách 8 let.	1785-1787 1787-1792 1792-1793

15.	Galambossy Sámuel	Samuel Galamboši	Soběhrdy Chvaletice Telecí Klášter Celkem v Čechách 27 let.	1783-1785 1785-1790 1790-1799 1799-1810
16.	Iványi István	Štěpán Iváni	Dvakačovice Lysá n/L. Ledčice Celkem v Čechách 44 let. Zemřel v Ledčicích.	1788-1797 1797-1799 1799-1832
17.	Jeszeniás Joel	Joel Jeseniáš - Jesenius Po otcovi Čech.	Chvaletice Soběhrdy Celkem v Čechách 5 let. Vypovězen pro opilství.	1782-1785 1785-1787
18.	I. Kazay János	Jan Kazay I.	Bukovka Semtěš Celkem v Čechách 28 let. Zemřel v Semtěši. Pocházel z Tarcalu v župě zemplínské.	1783-1789 1790-1811
19.	II. Kazay János	Jan Kazay II.	Libštát Chleby V Čechám celkem 18 let. V noci se vracel od nemocného, spadl do vody, nachladil se a zemřel na zápal plic. Pocházel z města Sátoráljaujhely.	1800-1803 1803-1818
20.	Kapossy Sámuel	Samuel Kapoši	Nebužely Celkem v Čechách 18 let. Pro nemco se vrátil do rodiště Sátoraljuajhely, kde 19.2.1804 zemřel.	1783-1801
21.	Kiss Benő	Benjamin Kiš	Bošín Lozice Močovice Libštát Zemřel ve věku 82 let na odpoč. u syna v Rovečném dne 5.2.1833	1783-1786 1786-1789 1789-1814 1814-1826
22.	Kovács Ferencz	František Kováč	Krouna	1782-1785

			Velim	1785-1788
			Velezd v Uhrách	1788-1793
			Velká Lhota u Dačic	1793-1798
			Superintendent	1784-1788
			Vrátil se po druhé nemocný do Uher, kde zemřel na chrlení krve.	
23.	Kovács András	Ondřej Kováč	Kšely	1783-1786
			V Čechách 3 roky. Zemřel na návštěvě v rodišti Balatonfoekajár dne 8.10.1786 ve věku 32 let.	
24.	Kovács Tamáš	Tomáš Kováč	Soběhrdy	1788-1793
			Čermná	1793-1802
			Vtelno	1802-1811
			Odešel na exulantský český reform. Sbor do Tábora v Prus. Slezsku.	
25.	Kövér Márton	Martin Kövér	Bučina	1794-1800
			Bukovka-Krakovany	1800-1802
			Čermá	1802-1805
			V Čechách celkem 11 let. Vystěhoval se zpět za tchánem Pavlem Szentmártonym do Uher.	
26.	Lenkey László	Ladislav Lenkey	Chvaletice	1800-1815
			Bošín	1815-1819
			Zemřel v Bošíně ve věku 41 let. V Čechách 19 let.	
27.	Marton Dániel	Daniel Marton	Borová	1783-1788
			Veselí na Moravě	1788-1791
			Krouna	1791-1828
			Zemřel v Krouně 21.9.1828.	
28.	Molnár Péter	Petr Molnár	Lozice	1783-1785
			Krouna	1785-1791
			Chvaletice	1791-1800
			Proseč	1800-1806
			Krabčice	1806-1814
			Zemřel v Krabčicích dne 5.1.1814 ve věku 59 let. V Čechách celkem 30 let.	
29.	Miklós János	Jan Mikláš	Krakovany	1786-1789
			Velenice	1789-1792

			Z Velenic odešel do vlasti na zotavenou, ale za 2 měsíce zemřel.	
30.	Orosz Sámuel	Samuel Oros	Vtelno Celkom v Čechách přes 5 let. Vtátil se po úmrtí své manželky, která zesnula "na neštovice" ve věku 30 let.	1783-1789
31.	Pál Ferencz	František Pál	Bukovka Bosin Soběhrdy Vsetín Poněvadž se ani po 20 letech nenaučil český, byl přinucen k návratu do Uher.	1794-1798 1798-1805 1805-1812 1812-1816
32.	Rimányi István	Štěpán Rimáni	Raná Lysá n/L. Černilov Lysá n/L. Vysoká Zemřel ve Velimi 5.6.1843 ve věku 85 let na odpoč.u syna Josefa. V Čechách celkem 60 let. Byl tchánem superintendentem Veselého v Klášteře.	1783-1784 1784-1793 1793-1800 1800-1807 1807-1839
33.	Szalay József	Jozef Salaj	Lysá n/L. Už cestou do Čech vážně churavěl a a ani ne po roce zemřel na tuberu. Vyplnilo se brzy jeho slovo: "Půjdu s pomocí Boží a umřu tam!"	1783-1784
34.	Sallay János	Jan Šallaj	Dvakačovice Svratouch Bošín Velenice Svratouch V Čechách 27 let. Ve věku 50 let se vrátil do Uher.	1783-1788 1788-1789 1789-1792 1792-1800 1800-1810
35.	Szalatnay János	Jan Salatnaj	Moraveč Zemřel v Moravči 19.10.1827 ve věku 69 let. V Čechách 44 let.	1783-1827

36.	Szántay János	Jan Sántaj	Libštát Proseč Hořátev / vikář u superintendenta / V Čechách 15 let. Vrátil se do Uher.	1805-1807 1807-1817 1817-1820
37.	Szeremley István	Štěpán Seremlej	Velim Krabčice Čermná Zemřel na souchotiny dne 10.6.1792 v Čermné. V Čechách celkem 9 let.	1783-1785 1785-1788 1788-1792
38.	Szeremley Sámuel	Samuel Seremlej	Sány Kšely Klášter Telecí Po 23 letech se vrátil do Uher.	1783-1786 1787-1793 1793-1799 1799-1806
39.	Szendrői Széchenyi János	Jan Séčeni de Szendrő	Vysoká Proseč Zemřel ve věku 25 let na "souchotě" v proseči dne 3.4.1807	1805-1806 1806-1807
40.	Szegö András	Ondřej Segö	Krakovany Bošín Kakovany Bošín Kakovany V Čechách byt 17 let a vrátil se do Uher. Byl zatím Frant. Kovácse, superintendenta.	1783-1786 1786-1789 1789-1792 1792-1799 1799-1800
41.	Szüts /Szücs/ Sámuel	Samuel Syč	Čermná Semtěš Vysoká Chleby superintendet V Čechách 16 let. Pak návrat do Uher.	1783-1789 1789 1789-1793 1793-1799 1788-1799
42.	Soltész István	Štěpán Šoltés	Velenice Libice Zemřel 30.9.1844 ve věku 67 let. V Čechách 42 let.	1802-1839 1839-1944

43.	Tardy Mózes	Mojžíš Tardy	Libice Zemřel 22.3.1837 po 54 letém pobytu v Čechách	1783-1837
44.	Turóczy János	Jan Turóci	Chleby Krabčice Po 17 letech v Čechách se vrátil zpět do Uher.	1783-1788 1788-1800
45.	Tsikor-Csikor Péter	Petr Čikor /Schikora/	Vysoká Vtelno Nebužely Husinec v P. Slezsku V Čechách 28 let. Potomci dodnes žijí v Německu.	1783-1789 1789-1802 1802-1811 1811-1824
46.	Törös István	Štěpán Töröš	Hradistě Proseč Asi po 6 letech se vrátil do Kisaru v Uhrách. Byl krajanem Tardyho. Jemu, synu puszty, se na horách nelíbilo. Tardymu louky v Polabinách hověly.	1783-1787 1787-1790
47.	Toronay Miklós	Mikuláš Toronaj	Proseč Sáyava Černilov Borová Velim V Čechách 46 let. Zemřel ve Velimi 7.3.1829. Dcery se provдалy do Proseče, kde žijí potomci katolického náb. dodnes. Dnešní katol.kostelník je pravnukem dcery Toronayovy.	1783-1787 1787-1791 1791-1793 1793-1800 1800-1829
48.	Végh János	Jan Vég	Byškovice - Libiš Libiš Lysá n/L. Libiš Nebužely V Čechách 47 let. Zemřel v Nebuželích dne 1.2.1830.	1783-1787 1787-1793 1793-1796 1796-1811 1811-1830
49.	Viczencz Mihály	Michal Vicenc	vikář, Krouna Svratouch	1782 1782-1784

		Černilov	1784-1787
		Močovice	1787-1789
		Bukovka	1789-1791
		Byl v Čechách přes 8 let a vrátil se zpět.	
50.	Bacsa István	Štěpán Bača	Tito dva poslední jako absolventi bohosloví přešli několik far, ale pak se vrátili zpět. Neměli tu trvalého bydliště.
51.	Gaál Pál	Pavel Gál	

Na Moravu přišli z Uher

1.	Blazsek Mihály	Michal Blažek	Nosislav Jimramov Superintendent	1782-1784 1784-1827 1784-1827
			Byl potomkem české emigrace. Na Moravě celkem 45 let. Zemřel dne 10.11.1827.	
2.	Blazsek Pál	Pavel Blažek	Zádveřice Nosislav	1795-1797 1797-1806
			Bratranec předešlého. Na Moravě 9 let. Potom se stal farářem v Curychu ve Švýcařích, odkud pocházela jeho žena Nabholzová.	
3.	Balla István	Štěpán Balla	Vanovice	1783-1796
			Zemřel sotva 40 letý ve Vanovicích 23.10.1796 po třináctileté službě na Moravě.	
4.	Breznay István	Štěpán Breznay	Javorník	1782-1786
			Bratr Jana Breznaye. Vrátil se do Uher zpět po 4 letech.	
5.	Bory György	Jiří Bory	Prosetín Svratouch Soběhrdy Velenice	1796-1798 1798-1799 1799-1800 1800-1801
			Po 4 letech mizí z jeviště naší církve. Patrně zemřel, poněvadž jeho syn Josef bral podporu ze sirotčí fondu.	

6.	Czakó István	Štěpán Cako	Svratouch Hrubá Lhota	1792-1797 1797-1815
			V Čechách a na Moravě ve službě ztrávil 23 let. Byl sesazen pro hrubý racionalismus.	
7.	Elek Márton	Martin Elek	Nové Město Veselí	1782 1783
			Tajně ujel a nevrátil se.	
8.	Fábry János	Jan Fábry	Růžďka Hor.Vilímovice Pak Bedřichův Hradec a Zelov.	1798-1801 1801-1806
9.	Gartsik István	Štěpán Garšík	Prosetín Hrubá Lhota Prosetín Velká Lhota u Dačic	1813-1815 1815-1819 1819-1826 1826-1866
			Zemřel v Jimramově na odpoč. 9.3.1876 ve věku 86 let.	
10.	Intzédy János	Jan Incédy	Nosislav Jimramov Růžďka Německé Velká Lhota u Dačic	1784-1785 1785-1786 1786-1792 1792-1798 1798-1806
			Byl švagrem sup. Blažka. Za pomoci svého bratra se vrátil do Uher po 25 leté práci u nás.	
11.	Kálnay István	Štěpán Kálnaj	kaplan Jimramov kazetel Vsetín Klobouky Růžďka	1784-1785 1785-1786 1786-1792 1792-1798
			Zemřel ve věku 36 let v Růžďce dne 6.9.1798. Na Moravě byl 14 let.	
12.	Kún Sándor	Alexander Kún	Nosislav Klobouky Nosislav	1785-1792 1792-1807 1807-1837
			Na Moravě celkem 52 let.	
13.	Kulifay István	Štěpán Kulifaj	Prusinovce	1789-1793

			Hrubá Lhota Pro srážky s římským kněžstvem byl suspendován. Vrátil se do Uher.	1793-1796
14.	Mészáros Péter	Petr Mésároš	Liptál Zemřel v Liptále ve věku 82 let dne 2.2.1862.	1813-1862
15.	Nagy István / Csécsi Nagy István /	Štěpán Nad'	Nové Město Hrubá Lhota Liptál Hrubá Lhota Zemřel na souchotiny 1.12.1792.	1783-1785 1785-1788 1788-1792 1792
16.	Nagy György	Jiří Nad'	Prosetín Nosislav Vanovice Zemřel ve Vanovicích dne 3.4.1824 ve věku 61 let.	1785-1792 1792-1796 1796-1824
17.	Szentmártony Pál	Pavel Sentmártony	Jimramov Německé Borová Krakovany Byl ze slovenských kalvínů. Na Moravě a v Čechách 17 let, vrátil se do Uher.	1782-1784 1784-1789 1789-1792 1792-1799
18.	Sallay Sámuel	Samuel Šallaj	Prosetín Javorník Růžďka Dle biblioteky Radayovy v Pešti byl českého původu. Jeho původní jméno neznáme. Možná že "Garčík". Zemřel ve věku 68 let v Růžďce roku 1816.	1782-1786 1786-1812 1812-1816
19.	Slachta Pál	Pavel Šlachta	Klobouky Vsetín Liptál	1782-1786 1787-1792 1792-1813

			Pocházel z Lučence z české exulantské rodiny. Uměl česky. Přišel z Bánovců n/O, kde byl už farářem na slovenském sboru. Zemřel 9.10.1813 ve věku 71 let. U nás byl 31 let.	
20.	Simon János	Jan Šimon	Zádveřice Vsetín Zádveřice Klobouky Na Moravě 44 let. Zemřel ve věku 79 let dne 14.2.1840.	1786-1792 1792-1797 1797-1807 1807-1840
21.	Vásárhelyi István	Štěpán Vášárheji	Horní Vilímovice Veselí Svratouch Dvakačovice Sloupnice Byl slovenským kalvinistou. Uměl slovensky. Zemřel ve Sloupnice ve věku 54 let dne 9.1.1815.	1784-1792 1792-1797 1797-1798 1799-1808 1808-1815
22.	Vámossy Mihály	Michal Vámoši	rektor Liptál kazatel Liptál Hrubá Lhota Uměl slovensky. Odešel zpět do Lastomíru a do tamní matriky vepsal 2 české citáty. Na konec se stal kazatelem v Šárošpataku.	1784-1786 1786-1788 1788-1792
23.	Steller József	Jozef Šteller	Liptál Zemřela mu manželka a on se vrátil zpět do Uher.	1784-1786

Edward Mohar
1818 r. r. d. / *František Javský*
syn, senar c. r. n. /
č. d. v. /
č. d. v. /
farář v NEBUZELI
narozen 24. srpna 1827,
odlučen 9. března 1863,
zemel 19. července 1904,
č. d. v. /

syn č. d. v. /
syn č. d. v. /
Mojžíš z Jarahy
farář a senar
zemel v Pánuvstáří 17. led.
dne 18. srpna
1858.

Hrobv maďarských kazateľov v Libiši.

Hrob Jánosa Végha v Libi

Obsah:

Úvod.....	3
1. Náboženská situácia v Čechách a na Morave pred vydaním tolerančného patentu	4
1.1 Prvé obdobie po Bielej hore: Biela hora-Vestfálsky mier	4
1.2 Krutá katolizácia	8
1.3. Panovanie cisárovnej Márie Terézie (1740-1780) a cisára Jozefa II.	12
2. Tolerančný patent.....	14
3. Obdobie náboženskej slobody.....	15
3.1. Prvé obdobie.....	15
3.2. Rozhodnutie o poslaní maďarských kazateľov do českých zemí.....	17
3.3. Príchod maďarských kazateľov do Čiech.....	23
3.4. Farári z radov študentov šarišskopotockej teológie	25
3.5. Farári z radov debrecínskej teológie.....	30
3.6. Život tolerančných zborov a kazateľov.....	31
3. 7. Odchody maďarských kazateľov zo zborov	38
4. Prínosy maďarských kazateľov.....	43
4.1. Organizačné zabezpečenie zborov - zriadenie superintendentstiev.....	43
4.1.1. Spory kvôli vymenovaniu Blažka superintendentom.....	48
4.2. Hmotné zabezpečenie zborov.....	49
4.3. Literárna činnosť maďarských kazateľov.....	51
4.4. Českí študenti na maďarských školách	52
Záver	59
Použitá literatúra:.....	64
Príloha:.....	66
List superintendenta Szalayho moravským zborom z 7. augusta 1782	66
Zoznam maďarských kazateľov, ktorí odišli do českých zemí po vydaní tolerančného patentu citovaný podľa Curiusa	68
Hroby maďarských kazateľov v Libiši.....	79
Hrob Jánosa Végha v Libiši	80
Obsah.....	81

